

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO 2030

WERSJA ROBOCZA z dnia 6 grudnia 2017

SPIS TREŚCI

1. DIAGNOZA PROSPEKTYWNA.....	2
1.1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA WOJEWÓDZTWA	2
1.2. SFERA PRZYRODNICZO-kulturowa	2
ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE	2
ŚRODOWISKO KULTUROWE	4
1.3. SFERA SPOŁECZNA	5
STRUKTURA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNA	5
DEMOGRAFIA	6
KAPITAŁ LUDZKI I SPOŁECZNY	8
TURYSTYKA.....	11
1.4. SFERA GOSPODARCZA.....	12
RACHUNKI REGIONALNE	12
RYNEK PRACY	13
PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ I INNOWACYJNOŚĆ.....	13
INWESTORZY ZAGRANICZNI I HANDEL ZAGRANICZNY	15
ROLNICTWO	16
PRZEMYSŁ I GÓRNICTWO	17
1.5. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	17
1.6. SYSTEM KOMUNIKACJI I DOSTĘPNOŚĆ TRANSPORTOWA	20
2. WIZJA, MISJA I CELE STRATEGICZNE ROZWOJU REGIONU	23
3. TERYTORIALNY WYMIAR POLITYKI ROZWOJU	30
3.1. POZIOM KRAJOWY.....	30
3.2. POZIOM REGIONALNY	33
3.3. MACIERZ KIERUNKÓW INTERWENCJI	34
4. RAMY FINANSOWE STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO 2030.....	36
5. SYSTEM WDRAŻANIA SRWD 2030	38
5.1. Programowanie rozwoju	38
5.2. Instytucje wdrażające.....	39
6. MONITORING I EWALUACJA SRWD	41
6.1. SYSTEM MONITORINGU I EWALUACJI.....	41
6.2. ZAŁOŻENIA INSTYTUCJONALNE	42
6.3. INSTRUMENTY MONITORINGU SRWD	42
6.4. MONITORING REALIZACJI	43

1. DIAGNOZA PROSPEKTYWNA

1.1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA WOJEWÓDZTWA

Dolny Śląsk to siódme pod względem wielkości obszaru (19 947 km²) województwo w Polsce i piąte pod względem liczby mieszkańców (2,9 mln). Położone jest w południowo-zachodniej części Polski i sąsiaduje z województwami: lubuskim, opolskim i wielkopolskim. Od zachodu graniczy z Republiką Federalną Niemiec (z krajem związkowym Saksonią), a od południa – z Republiką Czeską (z krajami: hradeckim, libereckim, ołomunieckim i pardubickim). Granice te przebiegają wzdłuż naturalnych barier w postaci Nysy Łużyckiej i pasma Sudetów. Region i jego stolica – miasto Wrocław – mają korzystne położenie w Europie Środkowej. W stosunkowo niewielkiej odległości znajdują się 3 stolice państw: Praga, Berlin i Warszawa, a powiązania z siecią miast europejskich są potencjałem rozwoju regionu.

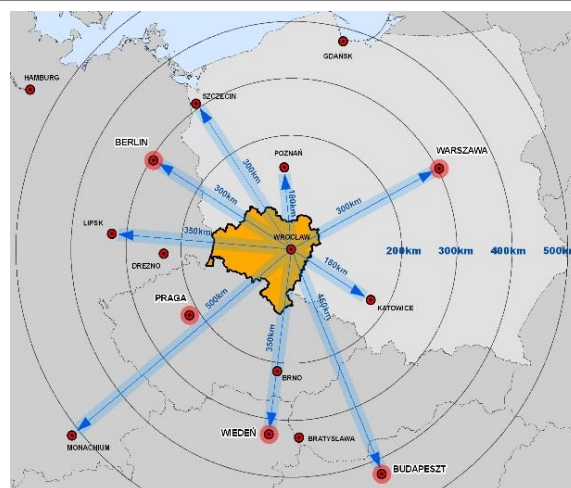
Przez region przebiega korytarz Bałtyk – Adriatyk sieci bazowej TEN-T. Krzyżuje się tu, i częściowo pokrywa, z korytarzem transportowym biegnącym z Niemiec na Ukrainę (dawny III Paneuropejski Korytarz Transportowy biegnący autostradą A4 i linią kolejową E-30). System TEN-T uzupełniają drogi i linie kolejowe sieci bazowej

1.2. SFERA PRZYRODNICZO-KULTUROWA

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Województwo dolnośląskie należy do najbardziej zróżnicowanych pod względem przyrodniczym i krajobrazowym regionów Polski. **Obszary chronione** obejmują tu: 2 parki narodowe, 67 rezerwatów przyrody, 101 obszarów sieci NATURA 2000, 12 parków krajobrazowych, 18 obszarów chronionego krajobrazu, 188 użytków ekologicznych, 16 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych. Ogółem formy ochrony przyrody zajmują obszar 371 513,51 ha, tj. 18,6% ogólnej powierzchni województwa, co plasuje region na ostatnim miejscu w Polsce. W Polsce lądowe i morskie obszary chronione stanowią 17,5 % powierzchni, przy średniej dla krajów Unii Europejskiej równej 11,9 %. Powierzchnia **lasów** w 2016 roku wynosiła 594 968,12 ha, co stanowiło 29,5% powierzchni ogólnej województwa (9. miejsce w kraju).

MAPA 1. POŁOŻENIE WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO NA TLE EUROPY ŚRODKOWEJ.

Źródło: opracowanie własne.

i kompleksowej. Planowana jest budowa kolei dużych prędkości łącząca Wrocław z Warszawą, Łodzią, Poznaniem i Pragą. Stolica województwa stanowi ważny terminal drogowo-kolejowy i dysponuje portem lotniczym.

Gleby regionu wykazują znaczne zróżnicowanie typologiczne. Pod względem klas bonitacyjnych, wśród gruntów ornych dominują klasy III (37%) i IV (35,9%). W latach 2010-2016 z użytkowania rolnego i leśnego wyłączono ogółem 1 828 ha gruntów rolnych i leśnych, głównie pod zabudowę mieszkaniową. W województwie sukcesywnie rośnie powierzchnia gruntów zdegradowanych i zdewastowanych wymagających rekultywacji – w 2016 roku wynosiła ona 8 052 ha.

System wodny Dolnego Śląska składa się z rzek o charakterze nizinnym oraz górskim z główną osią hydrograficzną – Odrą. Ponadto tworzy go 12 dużych wielofunkcyjnych zbiorników retencyjnych, stawy (ponad 1 700 obiektów) i zbiorniki małej retencji (około 200 zbiorników o powierzchni zalewu ponad 1 ha i wielu mniejszych). Łącznie pod wodami znajduje się około 32 605 ha, co stanowi 1,63% obszaru regionu.

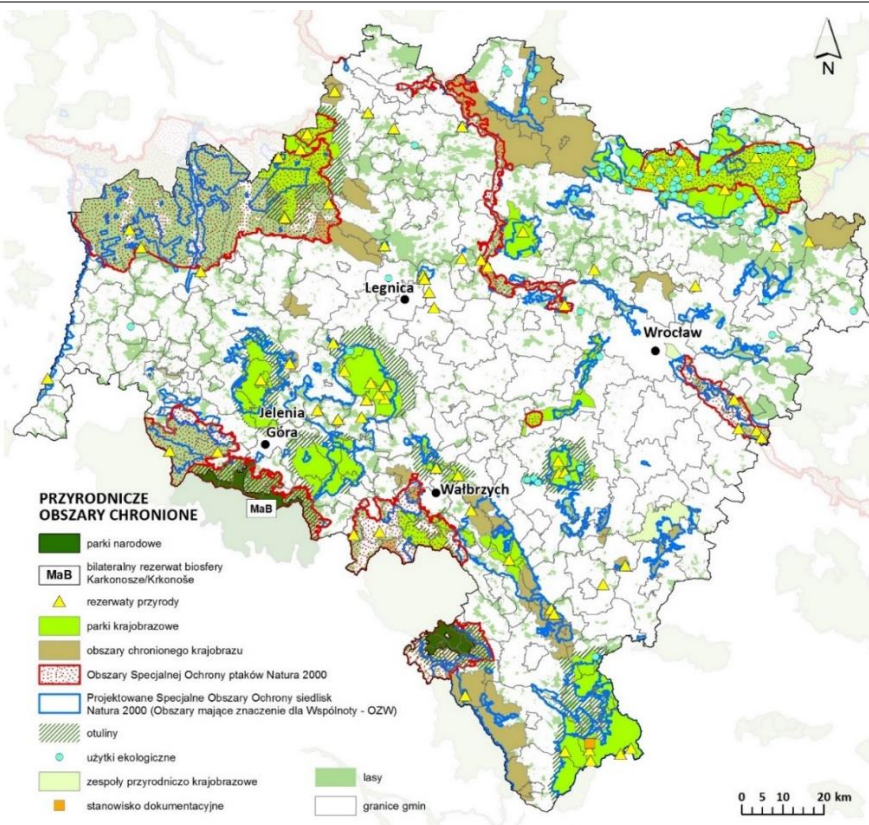
Województwo dolnośląskie należy do obszarów o stosunkowo dużym **zagrożeniu powodziowym**, którego najgroźniejszy przebieg występuje w kilku rejonach zlewni Odry, tj. w dorzeczach: Nysy Kłodzkiej, Bystrzycy, Kwisy, Ślęzy i Nysy Szalonej. Stan wód w 2015 roku, badany w odniesieniu do jednolitych części wód powierzchniowych (JCWP) oceniono jako zły w 125 JCWP i dobry wyłącznie w 4 JCWP. Dla kolejnych 30 JCWP nie było możliwe określenie stanu wód ze względu na brak oceny stanu chemicznego, jednak stwierdzono co najmniej dobry stan/potencjał ekologiczny i spełnienie wymagań ustanowionych dla obszaru chronionego.

Według stanu na koniec 2016 roku na terenie województwa udokumentowano 1 098 **złóż kopalin**, w tym 49 złóż surowców energetycznych, 23 złoża surowców metalicznych, 256 złóż kamieni łamanych i blocznych, 465 złóż piasków i żwirów oraz 354 innych surowców. Do najważniejszych surowców o znaczeniu ogólnokrajowym należą: rudy miedzi i towarzyszące im

pierwiastki (m.in. srebro, złoto, ołów, nikiel, ren, selen), węgiel brunatny oraz kamienie łamane i bloczne (w tym jedyne w kraju złoża blocznych granitów, sjenitów, gabra), a także inne surowce unikalne w skali kraju (kwarc żyłowy, magnezyty, gliny ceramiczne biało wypalające się i kaoliny). Ważnym bogactwem województwa są również **wody lecznicze i termalne**. W regionie udokumentowano 19 ze 132 krajowych złóż wód podziemnych zaliczonych do kopalin (wód leczniczych i wód termalnych), z których 13 objętych jest koncesją na eksploatację.

Na Dolnym Śląsku notuje się znaczące przekroczenia norm **jakości powietrza**. Ich głównym źródłem jest indywidualne ogrzewanie budynków. Tak jak w ubiegłych latach, największym problemem dla regionu są zanieczyszczenia pyłem zawieszonym PM10, PM2,5 oraz benzo(a)pirenem. W regionie wskazuje się także na postępującą degradację **klimatu akustycznego**, zwłaszcza wzdłuż ważniejszych tras komunikacyjnych.

MAPA 2. OBSZARY CHRONIONE NA TERENIE WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO [2016].

Źródło: opracowanie własne.

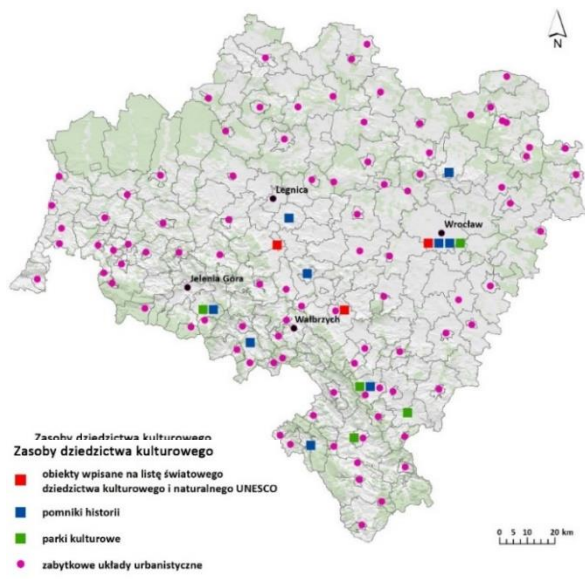
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
– duże zróżnicowanie przyrodnicze i krajobrazowe regionu, wyróżniające go na tle kraju,	– degradacja różnorodności przyrodniczej i krajobrazowej terenów otwartych, związana z narastającą presją urbanizacji oraz gospodarczym

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> występowanie wszystkich form ochrony zapisanych w ustawie o ochronie przyrody, duże zwarte obszary leśne, zróżnicowane pod względem typów siedliskowych, występowanie dużych zwartych kompleksów gleb wysokiej jakości, o znacznym zróżnicowaniu typologicznym, bogate zasoby różnorodnych kopalin użytecznych o znaczeniu krajowym i regionalnym, istotne w skali kraju złoża wód leczniczych i termalnych. 	<ul style="list-style-type: none"> wykorzystaniem terenów cennych pod względem przyrodniczo-krajobrazowym, najmniejszy obszarowo udział obszarów chronionych w powierzchni ogółem województwa w Polsce (nie dotyczy obszarów NATURA 2000), brak kompleksowej waloryzacji złóż surowców skalnych i potencjału energii geotermalnej w województwie, ponadnormatywne zapylenie powietrza (PM10 i PM2,5) i zanieczyszczenie bezno(a)pirenem, w tym przekroczenia dopuszczalnych poziomów zanieczyszczeń na obszarach uzdrowiskowych, ponadnormatywne stężenia dwutlenku azotu (NO2) w sąsiedztwie ruchliwych dróg, degradacja klimatu akustycznego we Wrocławiu i wzdłuż ważniejszych tras komunikacyjnych, zły stan wód, badany w odniesieniu do jednolitych części wód powierzchniowych oraz stosunkowo duże zagrożenie powodziowe.

ŚRODOWISKO KULTUROWE

Na terenie województwa dolnośląskiego obserwuje się dużą różnorodność form **krajobrazu** oraz bogactwo **dziedzictwa kultury** materialnej. Większość miast Dolnego Śląska posiada historycznie wykształcony układ przestrzenny z obiektami zabytkowej zabudowy. Występują tu także miejscowości uzdrowiskowe z obiektami zdrojowymi oraz charakterystyczną zabudową sanatoryjno-pensjonatową. Cechą odróżniającą Dolny Śląsk od pozostałych regionów Polski jest występowanie kościołów obu wyznań – katolickiego i protestanckiego.

MAPA 3. ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM [2016].

Ogólna liczba **obiektów zabytkowych** wpisanych do rejestru zabytków wynosi 40 697, w tym 7 689 zabytków nieruchomych (1. miejsce w Polsce), 1 492 stanowiska archeologiczne (1. miejsce w Polsce) i 31 516 zabytków ruchomych (2. miejsce w Polsce). W strukturze

zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków największe ilościowo grupy stanowią obiekty mieszkalne i mieszkalno-gospodarcze (1 838), obiekty architektury sakralnej (1 608) i rezydencjonalnej wraz z towarzyszącymi zabudowaniami (1 583) oraz obiekty użyteczności publicznej (970). W ewidencji zabytków znajduje się 100 449 zabytków architektury i budownictwa oraz ich zespoły, parki i cmentarze (w tym 7,5% wpisanych do rejestru), 342 układy urbanistyczne (w tym 39% wpisanych do rejestru zabytków), 1 993 układy ruralistyczne (w tym 0,5% wpisanych do rejestru zabytków), 2 523 obszary ochrony archeologicznej (w tym 2 obszary wpisane do rejestru zabytków), 31 525 stanowisk archeologicznych (w tym 4,7% wpisanych do rejestru zabytków). Na Dolnym Śląsku występuje 9 obiektów i zespołów zabytkowych o wybitnych wartościach artystycznych i historycznych, posiadających szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego kraju, które objęte są ochroną prawną w formie wpisu na krajową listę Pomników Historii. W regionie znajduje się 5 spośród 24 parków kulturowych utworzonych na terenie kraju oraz 3 spośród 14 obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Ważnym elementem dziedzictwa kulturowego na Dolnym Śląsku są **miejscowości uzdrowiskowe**. W 2015 roku w województwie dolnośląskim funkcjonowało 11 uzdrowisk statutowych co, przy 45 działających w całej Polsce, plasowało region na 1. miejscu w kraju.

Sieć szlaków turystycznych liczyła w 2016 roku 6 931 km długości i stanowiła 8,7 % zasobów krajowych, plasując region na 3. miejscu w Polsce. W latach 2011-2016 odnotowano wzrost długości szlaków o 814,9 km (o 11,7%).

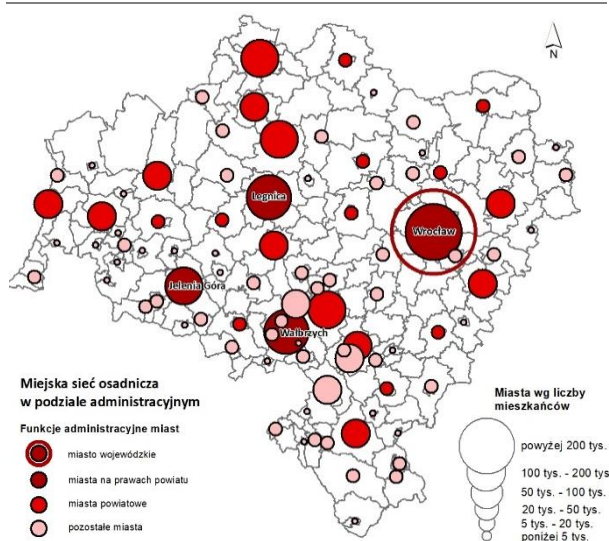
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> – zróżnicowany i bogaty krajobraz regionu pod względem wartości kulturowych i przyrodniczych, – różnorodność zachowanego dziedzictwa kulturowego, w tym duża liczba zabytków o wysokiej klasie artystycznej i znaczeniu historycznym (obiekty na liście UNESCO, pomniki historii, parki kulturowe), – gęsta sieć miast o zachowanym historycznym układzie urbanistycznym i dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi, – największa w skali kraju liczba zabytków nieruchomości, ruchomych i archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, – duża różnorodność typów tras turystycznych (piesze, rowerowe, wodne, konne, narciarskie, samochodowe), – integracja tras turystycznych regionu z krajowymi i europejskimi systemami tras. 	<ul style="list-style-type: none"> – postępujące negatywne przekształcenia historycznych układów przestrzennych miejscowości, związane z procesami urbanizacji oraz wprowadzaniem nowej zabudowy oderwanej od miejscowej tradycji budowlanej, – częste przykłady zacierania cech zabytkowych obiektów będące skutkiem modernizacji bez poszanowania znaczenia i wartości zabytków, – znaczna lub całkowita dewastacja obiektów przemysłowych i kolejowych spowodowana ich długotrwałym nieużytkowaniem, – dekapitalizacja infrastruktury uzdrowiskowej, – niespójność systemu szlaków turystycznych w obszarze województwa, – niski standard wyposażenia w infrastrukturę towarzyszącą oraz pogarszający się stan techniczny tras turystycznych.

1.3. SFERA SPOŁECZNA

STRUKTURA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNA

Województwo dolnośląskie jest jednym z najbardziej zurbanizowanych województw w Polsce. Jego **sieć osadniczą** tworzy 91 miast (z przewagą ośrodków małych i bardzo małych), w tym 4 na prawach powiatu (Wrocław, Legnica, Jelenia Góra oraz Wałbrzych) oraz 2 354 miejscowości wiejskie. Wiodąca pozycja Wrocławia umacnia się w ostatnich latach, głównie kosztem byłych ośrodków wojewódzkich (Jeleniej Góry, Legnicy i Wałbrzycha).

MAPA 4. MIEJSKA SIEĆ OSADNICZA W PODZIALE ADMINISTRACYJNYM WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO [2016].

Źródło: opracowanie własne.

W województwie obserwuje się w ostatnich latach stały spadek **liczby mieszkańców** miast, który dotyczy 81 spośród 91 miast. W latach 2010-2016 największy ubytek liczby mieszkańców (powyżej 6%) miał miejsce w miastach obszaru Sudetów. Największy przyrost liczby mieszkańców odnotowuje się w miastach małych (tj. Siechnice i Kąty Wrocławskie). Spadek liczby mieszkańców miast przy jednoczesnym wzroście liczby mieszkańców wsi, ma przełożenie na coraz niższy poziom urbanizacji w województwie.

Problematyka miejska zajmuje ważną pozycję w polityce regionu. W latach 2010-2016 na Dolnym Śląsku zrealizowano 25% wszystkich projektów rewitalizacji dofinansowanych w ramach regionalnych programów operacyjnych w Polsce.

W odniesieniu do terenów niezurbanizowanych, w województwie wskazać można 4 główne strefy struktury funkcjonalno-przestrzennej: rolną w obrębie Niziny Środkowopolskiej, leśno-rolną w obrębie Niziny Sasko-Łużyckiej i Środkowopolskiej, rolną w obrębie Przedgórzia Sudetów i Niziny Środkowopolskiej i leśno-rolną w obrębie Sudetów i Przedgórzia Sudeckiego. Rejonem koncentracji terenów przemysłu pozostaje Legnicko-Głogowski Okręg Miedziowy, Wrocław wraz z sąsiednimi gminami, Wałbrzych ze Świdnicą i Bolesławiec z Wartą Bolesławiecką. Największą koncentrację terenów mieszkaniowych wykazuje Wrocław wraz z otaczającymi go gminami, w drugiej kolejności (choć znacząco mniejszą) Jelenia Góra wraz z gminami sąsiadującymi oraz Wałbrzych wraz z pobliskimi miastami.

MOCNE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> – Wrocław – rozwijający się ośrodek metropolitalny, – duże ośrodki subregionalne oraz znacząca liczba mniejszych miast, równoważących procesy rozwojowe województwa, – zawiązanie porozumień ZIT we Wrocławskim Obszarze Funkcjonalnym, Wałbrzyskim Obszarze Funkcjonalnym i Jeleniogórskim Obszarze Funkcjonalnym.

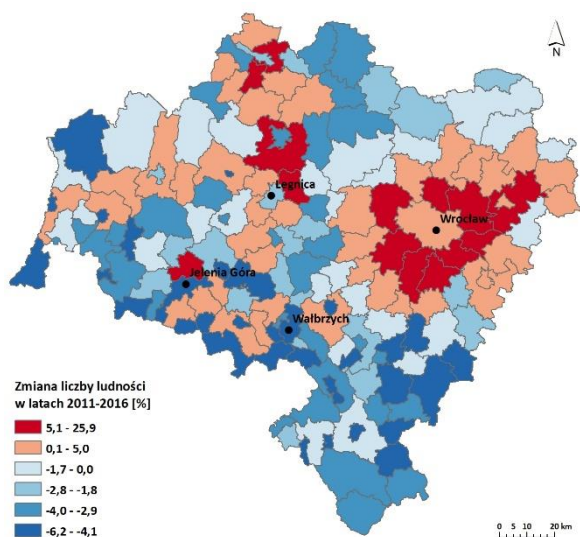
SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> – pogłębiająca się dysproporcja rozwoju Wrocławia w porównaniu z innymi ośrodkami miejskimi będąca skutkiem postępującego procesu metropolizacji w regionie, – procesy niekontrolowanej suburbanizacji, zwłaszcza w obszarze metropolitalnym Wrocławia i obszarach innych większych miast regionu (Jeleniej Góry, Legnicy i Wałbrzycha), – wzrost udziału terenów zurbanizowanych i zabudowanych w gminach sąsiadujących z największymi ośrodkami w województwie dolnośląskim, kosztem przestrzeni rolniczej.

DEMOGRAFIA

Województwo dolnośląskie zamieszkiwało w 2016 roku 2 mln 903,7 tys. osób, co stanowiło 7,6% **ludności** Polski, klasyfikując region na 5. miejscu w kraju pod względem zaludnienia. Nieco ponad połowę mieszkańców stanowiły kobiety (51,9% ludności regionu). **Gęstość zaludnienia** na Dolnym Śląsku wynosiła 146 osoby na 1 km² i była wyższa od średniej dla Polski (123), plasując region na 4. miejscu w Polsce. W porównaniu z regionami sąsiednimi województwo dolnośląskie wprawdzie było słabiej zaludnione niż Saksonia (221), ale cechowało się wyższym zaludnieniem od pozostałych regionów:

libereckiego (141), ołomunieckiego (122), hradeckiego (118), wielkopolskiego (117), pardubickiego (116), opolskiego (103) i lubuskiego (73). Na Dolnym Śląsku w latach 2011-2016 następował sukcesywny coroczny spadek liczby mieszkańców – łącznie przez okres 6 lat ubyło 13,5 tys. osób, co stanowiło -0,5% ogółu populacji (w Polsce -0,3%). Wskaźnik urbanizacji w 2016 roku wynosił 69,0% (w Polsce 60,2%) i plasował region na 2. miejscu w Polsce za województwem śląskim. W latach 2011-2016 w województwie odnotowano również spadek liczby ludności miejskiej o 1,9% (w Polsce -1,2%).

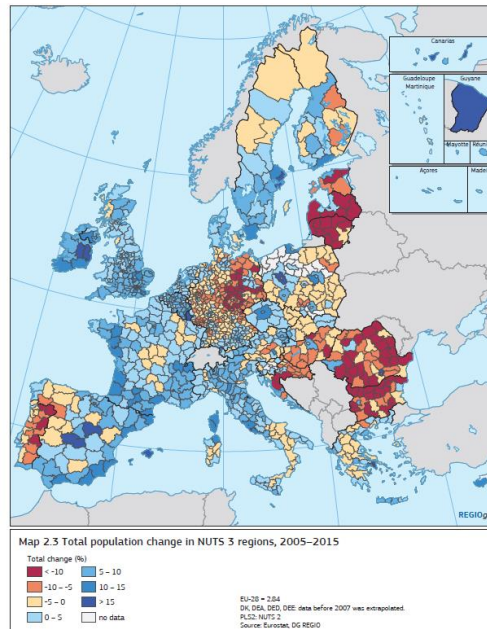
MAPA 5. ZMIANA LICZBY LUDNOŚCI W GMINACH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO [2011-2016].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Obserwowane na Dolnym Śląsku procesy demograficzne są w dużym stopniu zbieżne z przekształceniami ludnościowymi zachodzącymi w Europie Środkowo-Wschodniej. W ostatniej dekadzie (2005-2015) zjawisko depopulacji silnie zaznaczyło się nie tylko

MAPA 6. ZMIANA LICZBY LUDNOŚCI W REGIONACH NUTS3 W EUROPIE [2005-2015].

Źródło: Seventh report on economic, social and territorial cohesion, 2017.

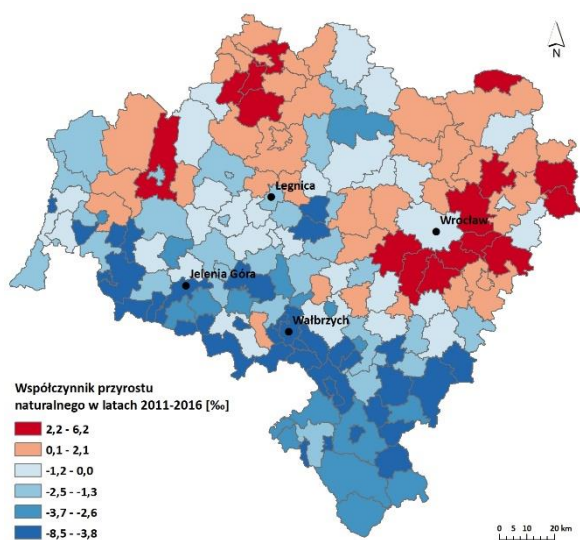
w województwie dolnośląskim (spadek liczby mieszkańców o 1,0%), ale także w większości regionów tej części kontynentu, w tym w regionach sąsiednich: opolskim (-9,4), Saksonii (-4,9%), ołomunieckim (-0,5%) i lubuskim (-0,4%). Jedynie województwo wielkopolskie

odnotowało przyrost liczby ludności (o 2,5%), a także większość krajów czeskich sąsiadujących z Dolnym Śląskiem: liberecki (3,1%), pardubicki (2,4%) i hradecki (0,8%).

W 2016 roku ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowiła 16,8% ogółu mieszkańców (w Polsce 17,9%) – była to jedna z najniższych wartości spośród polskich regionów, klasyfikująca region na 14. miejscu w kraju. Ludność w wieku produkcyjnym stanowiła 62,0% populacji – 9. miejsce w kraju (61,8%), a ludność w wieku poprodukcyjnym obejmowała aż 21,2% mieszkańców, 4. miejsce w kraju (20,2%). Wskaźniki te wskazują na niekorzystną strukturę wieku ludności Dolnego Śląska w porównaniu do innych polskich województw.

Również średnioroczny współczynnik przyrostu naturalnego w województwie dolnośląskim w latach 2011-2016 osiągnął jedną z najniższych wartości wśród polskich regionów (12. miejsce) wynosząc -1,2‰ (w Polsce -0,2‰). Ponadto w badanym okresie

MAPA 7. PRZYRÓST NATURALNY W GMINACH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO [2011-2016].

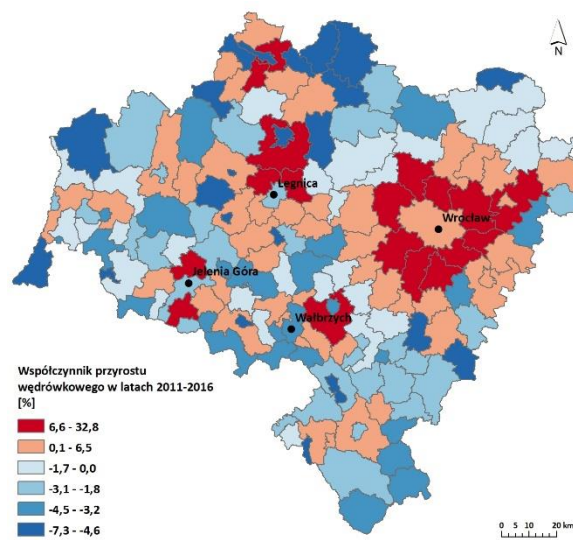

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Zmiana stylu życia ludności, coraz niższy przyrost naturalny, ruchy migracyjne wewnątrz i na zewnątrz województwa przyczyniają się do niepokojących zmian w liczbie i strukturze ludności w naszym kraju. Podobnie sytuacja wygląda na Dolnym Śląsku. W latach 2016-2030 prognozuje się średni spadek liczby ludności o prawie 6%. Zjawisko to szczególnie intensywnie obserwowane jest na obszarach wiejskich i w małych miastach (spadek nawet o 20,1%). Przyrost liczby ludności dotyczy jedynie gmin położonych w sąsiedztwie dużych ośrodków miejskich (zjawisko suburbanizacji). Stanowią one niewiele ponad 20% wszystkich gmin w regionie.

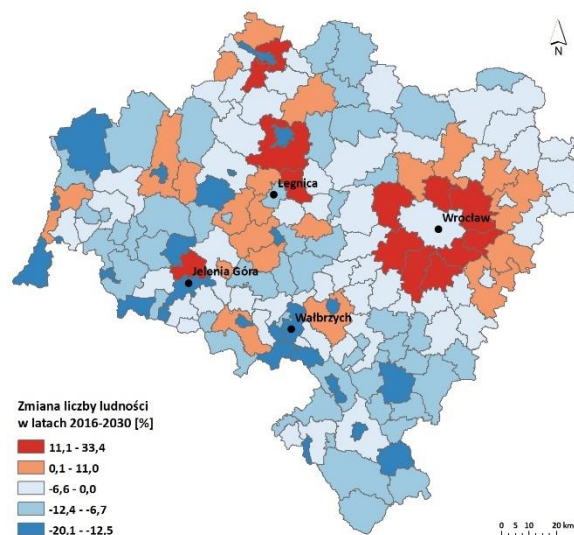
zarysowały się silne dysproporcje w poziomie przyrostu naturalnego pomiędzy obszarami miejskimi (-1,7‰; w Polsce -0,6‰) a obszarami wiejskimi (-0,1‰, w Polsce 0,5‰). W układzie wewnątrzregionalnym niekorzystna sytuacja demograficzna w zakresie przyrostu naturalnego zaznaczyła się w szczególności w gminach miejskich położonych w południowej części województwa, zaś korzystna w gminach wiejskich lub miejsko-wiejskich usytuowanych wokół Wrocławia. W latach 2011-2016 średnioroczny współczynnik przyrostu wędrownego w regionie wyniósł 0,5‰ (w Polsce -0,2‰) i była to jedna z najwyższych wartości pośród polskich regionów (4. miejsce). Na Dolnym Śląsku w analizowanym okresie zaznaczyło się duże zróżnicowanie wewnątrzregionalne zjawiska w układzie miasto-wieś. Na obszarach miejskich zanotowano wyraźnie ujemne saldo migracji, natomiast na obszarach wiejskich, w tym zwłaszcza w gminach podmiejskich Wrocławia, zarejestrowano relatywnie duże dodatnie saldo migracji.

MAPA 8. SALDO MIGRACJI W GMINACH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO [2011-2016].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

MAPA 9. PROGNOZOWANA ZMIANA LICZBY LUDNOŚCI W GMINACH NA DOLNYM ŚLĄSKU [2016-2030].

Źródło: Prognoza demograficzna dla gmin województwa dolnośląskiego do 2035 rok, IRT, BDL.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> – dynamiczny rozwój demograficzny Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego; – wysoki wskaźnik urbanizacji. 	<ul style="list-style-type: none"> – dysproporcje w poziomie zaludnienia w regionie, – pogłębiający się proces depopulacji województwa, w szczególności wyludnianie się terenów wiejskich na obszarach peryferyjnych regionu (Sudety), – spadek liczby mieszkańców w miastach średnich i dużych, – niekorzystne przekształcenia struktury ludności według wieku, – ujemny przyrost naturalny i ujemne saldo migracji obserwowane w szczególności w powiatach usytuowanych w południowo-zachodniej części województwa.

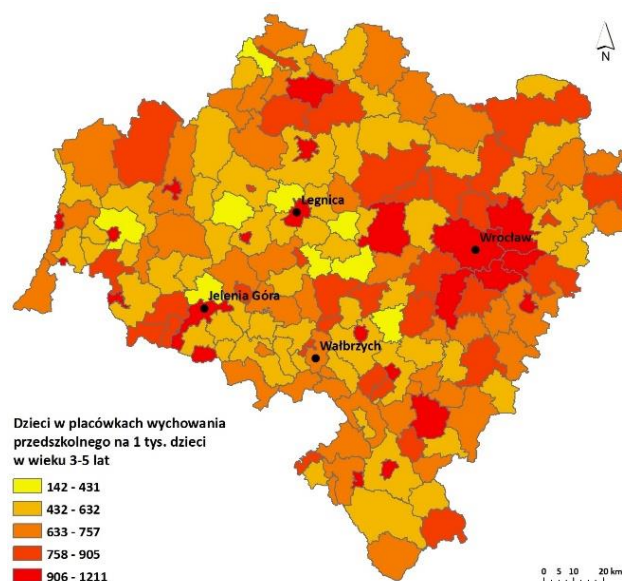
KAPITAŁ LUDZKI I SPOŁECZNY

Edukacja i wychowanie przedszkolne. W 2016 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało: 804 szkoły podstawowe, 520 szkół gimnazjalnych, 263 licea ogólnokształcące, 134 technika i 174 zasadnicze szkoły zawodowe i przysposabiające do pracy zawodowej. We wszystkich typach szkół (oprócz szkół zawodowych i ogólnozawodowych) wskaźnik skolaryzacji netto obniżył się w stosunku do 2010 roku. Zdawalność egzaminu maturalnego w województwie dolnośląskim w 2017 roku sięgała 82,0%, co było wartością poniżej średniej dla Polski wynoszącą 84,5%. W latach 2010-2016 w regionie zwiększyła się o 35,5% liczba dostępnych **miejs w placówkach wychowania przedszkolnego** (o 22 354 miejsca). W 2016 roku na 1 000 dzieci w wieku 3-5 lat przypadano 819 dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym (6. pozycja w kraju).

Wskaźnik uczestnictwa 4-latków w edukacji przedszkolnej i podstawowej w 2015 roku wyraźnie pokazuje, iż polskie regiony znacznie odstają od średniej europejskiej (UE-28), która w 2015 roku wyniosła 93,3%. W polskich regionach wskaźnik ten przyjmuje wartości poniżej 90%, a w niektórych przypadkach nawet poniżej

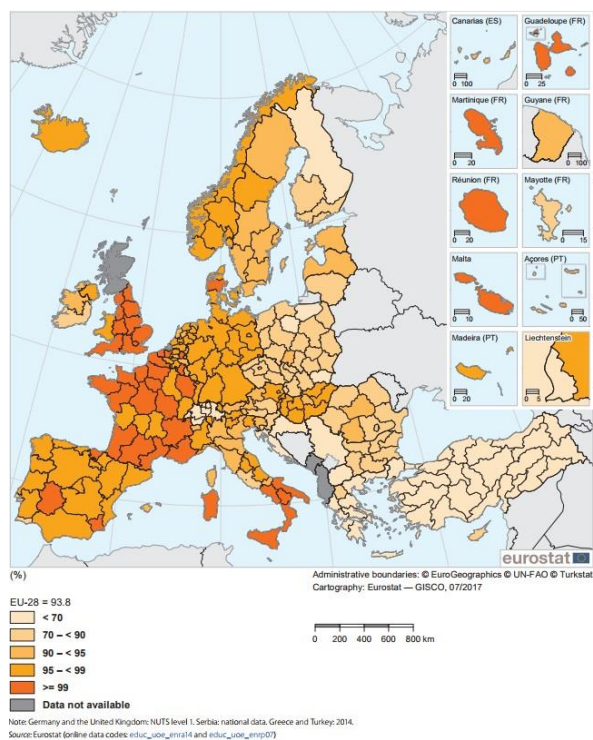
70%. Dolny Śląsk osiągnął wskaźnik z przedziału 70-90% uczestnictwa.

MAPA 10. LICZBA DZIECI W PLACÓWKACH WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO NA 1 000 DZIECI W WIEKU 3-5 LAT W GMINACH DOLNEGO ŚLĄSKA [2016].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

MAPA 11. WSKAŹNIKI UCZESTNICTWA 4-LATKÓW
W EDUKACJI PRZEDSZKOLNEJ I PODSTAWOWEJ
W REGIONACH NUTS2 W EUROPIE [2015].

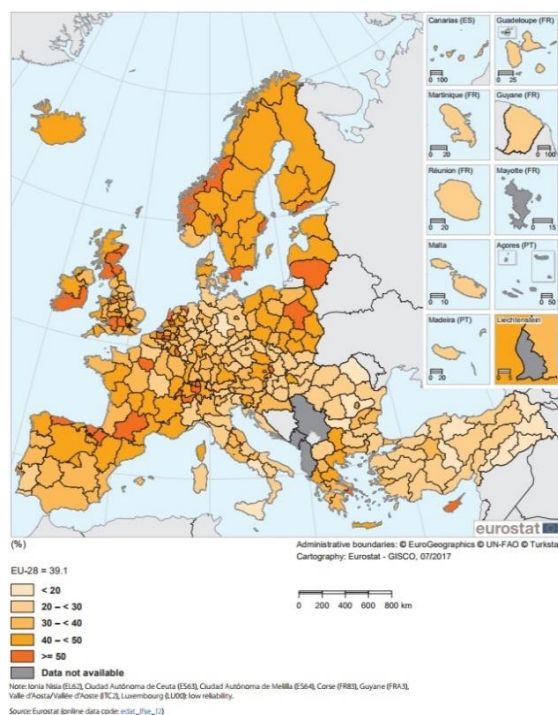
Źródło: *Seventh report on economic, social and territorial cohesion, 2017.*

Na Dolnym Śląsku w 2016 roku funkcjonowały 33 **szkoły wyższe** (4. miejsce w kraju), na których studiowało 130,4 tys. studentów (3. miejsce wśród regionów), a względem 2010 roku ich liczba zmniejszyła się o 22,6%. Wzrost notuje natomiast liczba studentów wybierających studia trzeciego stopnia (doktoranckie).

W Unii Europejskiej średnio 39,1% osób w wieku 30-34 lata posiada **wykształcenie wyższe**. Co istotne, najwyższe udziały występują m.in. w polskich regionach. Korzystnie na tle regionów europejskich wypada również Dolny Śląsk, w którym udział osób z wykształceniem wyższym w grupie wiekowej 30-34 lata wynosi od 40% do 50% (w Polsce średni udział wyniósł 44,6%).

Ochrona zdrowia. W 2016 roku działało w regionie 1 515 przychodni lekarskich (6. miejsce w Polsce). W analizowanym roku w szpitalach ogólnych na 10 000 mieszkańców regionu dostępnych było 51 łóżek (o 3 łóżka więcej niż w 2010 roku). Funkcjonowały 2 stacjonarne zakłady rehabilitacyjne (z 261 dostępnymi łóżkami), 50 szpitali i sanatoriów uzdrowiskowych (z 6 174 łóżkami) oraz 10 uzdrowiskowych zakładów przyrodoleczniczych. W latach 2010-2016 liczba kuracjuszy wymienionych instytucji w regionie wzrosła o ponad 26%. W województwie dolnośląskim

MAPA 12. UDZIAŁ OSÓB W WIEKU 30-34 LAT
Z WYKSZTAŁCENIEM WYŻSZYM W REGIONACH
NUTS2 W EUROPIE [2016].

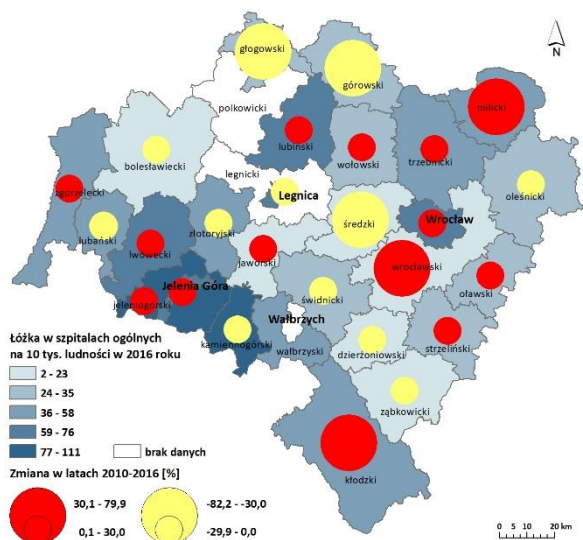
Źródło: *Seventh report on economic, social and territorial cohesion, 2017.*

w 2015 roku na 1000 mieszkańców przypadało średnio 2,25 lekarzy (w Polsce 2,3 lekarzy), natomiast w 2010 roku 1,9 lekarzy (w Polsce 2,1 lekarzy). Około 17% powiatów charakteryzowało się wyższą od średniej w województwie wartością wskaźnika. Najwyższe wartości odnotowały powiaty: miasto Wrocław (5,0), miasto Jelenia Góra (3,8), lubiński (3,1), miasto Legnica (2,5) i miasto Wałbrzych (2,4). W 2016 roku w regionie udzielono 33 882 004 porad ogółem w ramach podstawowej i ambulatoryjnej opieki lekarskiej, co stanowiło 7,6% ogółu porad świadczonych w kraju.

Opieka społeczna. W 2016 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało 111 placówek stacjonarnej pomocy społecznej. Od 2010 roku ich liczba wzrosła o 15, tym samym zwiększając o 12,5% liczbę dostępnych miejsc z 7 309 w 2010 roku do 8 223 w 2016 roku. W 2016 roku świadczenia pomocy społecznej przyznano 93 596 osobom (spadek o 31,2% od 2010 roku) na kwotę 257 625 zł (5. miejsce w kraju).

W analizowanym roku na Dolnym Śląsku opieką w **żłobkach** objętych było 12,5% dzieci do lat 3, co przekładało się na najwyższy udział w kraju (udział ten w 2010 roku wyniósł zaledwie 4,5%).

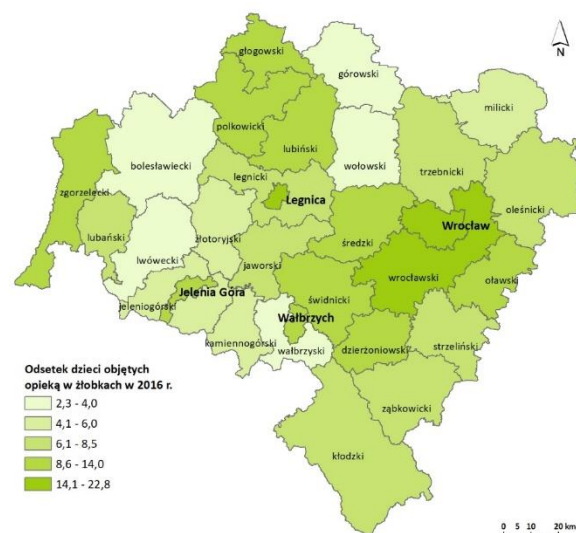
MAPA 13. LICZBA ŁÓŻEK W SZPITALACH OGÓLNYCH NA 10 000 LUDNOŚCI W POWIATACH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO [2016].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Marginalizacja i wykluczenie społeczne. W Polsce w 2016 roku poniżej minimum egzystencji znalazło się 4,9% osób w gospodarstwach domowych. Sytuacja na Dolnym Śląsku wyglądała znacznie korzystniej: 2,9% osób w gospodarstwach domowych charakteryzowało się wskaźnikiem poniżej minimum egzystencji (granicy ubóstwa skrajnego), co daje 3. najkorzystniejszy wskaźnik wśród regionów. Według relatywnej granicy **ubóstwa** (50% średnich miesięcznych wydatków gospodarstw domowych), średnio w Polsce aż 13,9% osób w gospodarstwach domowych zagrożonych jest ubóstwem. Na Dolnym Śląsku wartość ta wynosiła 10,5%. Natomiast według ustawowej granicy ubóstwa (kwoty, która uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia z pomocy społecznej) w Polsce 12,7% osób w gospodarstwach domowych żyło poniżej granicy ubóstwa, a na Dolnym Śląsku 9,2%. Do grup ludności najbardziej zagrożonych marginalizacją i **wykluczeniem społecznym** należą osoby niepełnosprawne. W głównej mierze decydują o tym problemy na rynku pracy. Na koniec grudnia 2016 roku w powiatowych urzędach pracy województwa dolnośląskiego było zarejestrowanych 7 140 bezrobotnych osób niepełnosprawnych. Udział osób niepełnosprawnych w liczbie zarejestrowanych bezrobotnych był znacznie zróżnicowany: od 3,2% w powiecie wołowskim do 12,4% w powiecie zgorzeleckim. W 2016 roku na 6437 ofert pracy ogółem przypadła 477 ofert dla osób niepełnosprawnych. W sumie na 1000 bezrobotnych niepełnosprawnych przypadła 67 ofert pracy (przy średniej dla Polski wynoszącej 55).

MAPA 14. ODSETEK DZIECI OBJĘTYCH OPIEKĄ W ŻŁOBKACH W POWIATACH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO [2016].

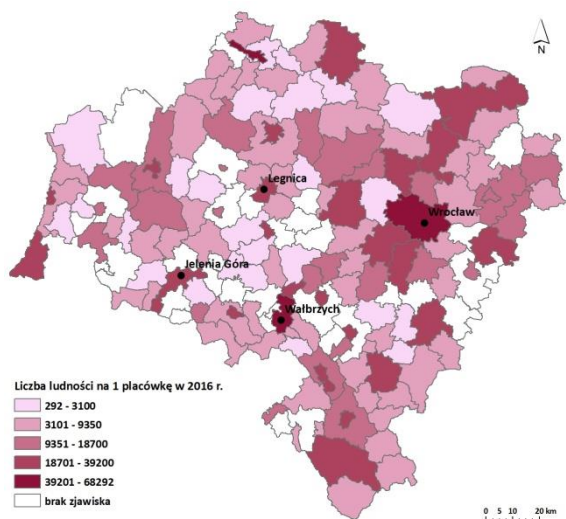
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Kapitał społeczny. Rozwój gospodarczy regionu powiązany jest nierozdzielnie z jego rozwojem społecznym. Pod względem liczby **fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych** na 10 tys. mieszkańców Dolny Śląsk plasuje się na 2. miejscu w kraju. Przy średniej w kraju wynoszącej 36,8, w województwie dolnośląskim na 10 000 mieszkańców funkcjonowało 40,4 tego typu instytucji. W 2016 roku na Dolnym Śląsku powstało w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców 2,16 nowych fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych (w Polsce średnio 2,01). Co istotne przyrost tego typu instytucji w latach 2010-2016 był na Dolnym Śląsku najwyższy w kraju (zmiana o 42,68%). **Frekwencja wyborcza** na Dolnym Śląsku, zarówno w ostatnich wyborach samorządowych, prezydenckich jak i parlamentarnych każdorazowo była niższa od średniej dla kraju – m.in. w wyborach samorządowych do sejmików województw (w 2014 roku) na Dolnym Śląsku wzięło udział 44,67% uprawnionych, co było jedną z najniższych wartości w kraju (średnia w kraju 47,21%).

Kultura. W regionie w 2016 roku działały 593 **biblioteki i ich filie**, co stanowiło 7,4% ogólnej liczby tego typu placówek w kraju (w 2010 roku na Dolnym Śląsku było ich o 46 więcej). Pod względem **czytelnictwa** Dolny Śląsk wypada słabo w porównaniu z innymi regionami kraju. Na 1000 ludności członkami bibliotek jest zaledwie 156 osób (6. miejsce w kraju). Średnio w Polsce wartość wskaźnika wyniosła w 2016 roku 159 osób. Niestety, co najbardziej niepokojące, wartość tego wskaźnika z roku na rok obniża się. W latach 2010-2016 na Dolnym Śląsku zmniejszyła się także liczba **galerii i salonów sztuki** (z 25 do 23).

Sukcesywnie wzrastała natomiast liczba **domów i ośrodków kultury oraz klubów i świetlic** (337 w 2016 roku). Trend rosnący wykazuje także liczba **impresz** organizowanych w domach kultury na terenie Dolnego Śląska.

MAPA 15. LICZBA LUDNOŚCI PRZYPADAJĄCA NA 1 DOM, OŚRODEK KULTURY, KLUB I ŚWIETLICĘ W GMINACH W WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO [2016].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W 2016 roku w województwie dolnośląskim funkcjonowały 72 **muzea** wraz z oddziałami, a ich stan zwiększył się o 14 placówek od 2010 roku (7,6% liczby takich instytucji w Polsce). Na tle pozostałych województw Dolny Śląsk plasował się na 5. pozycji pod względem liczby muzeów, a na 4. pozycji pod względem liczby zwiedzających. W 2016 roku działało w regionie 17 **teatrów i instytucji muzycznych** (4. miejsce w kraju). Instytucje te dysponowały 8 624 miejscami na widowniach w salach stałych i zorganizowano w nich 5 926 przedstawień i koncertów. W 2016 roku na Dolnym Śląsku działały też 42 **kina**, które dysponowały łącznie 28 836 miejscami na widowni. Odwiedziło je 4 882 862 widzów (wzrost o ponad 48% względem 2010 roku).

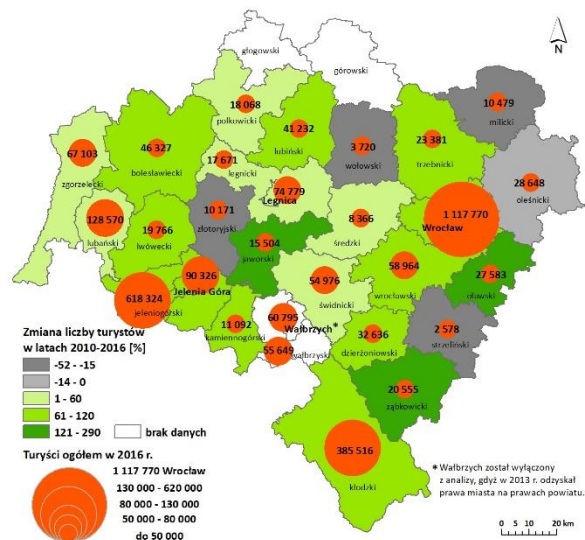
Sport. W 2016 roku na Dolnym Śląsku było zarejestrowanych 1 308 **klubów sportowych** (6. miejsce w kraju), których liczba w stosunku do 2010 roku wzrosła o 322 kluby. W tym samym roku odnotowano też 81 318 członków klubów, co oznaczało wzrost ich liczby względem 2010 roku o prawie 72% (5. miejsce w kraju).

TURYSTYKA

Największy **ruch turystyczny** w 2016 roku koncentrował się we Wrocławiu oraz w powiatach sudeckich, zaliczonych do obszarów o najwyższym stopniu rozwoju funkcji turystycznej w Polsce.

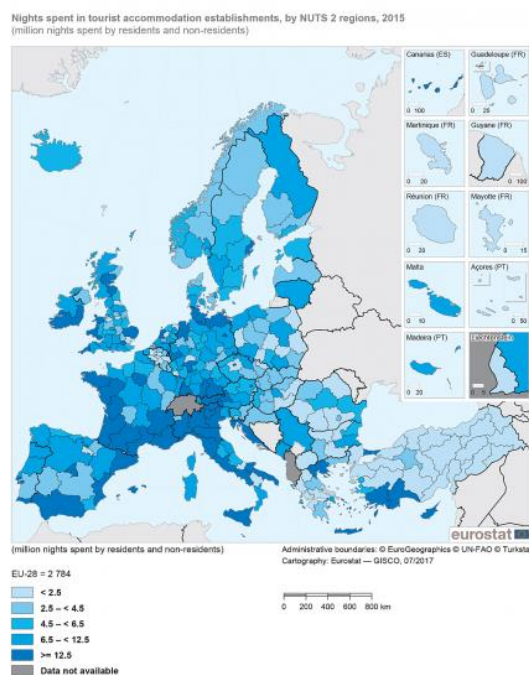
W badanym okresie z bazy noclegowej województwa skorzystało 3,1 mln turystów, co stanowiło 10,2% liczby krajowych turystów.

MAPA 16. TURYSŃCI KORZYSTAJĄCY Z OBIEKTÓW NOCLEGOWYCH W POWIATACH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO [2010-2016].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

MAPA 17. LICZBA NOCLEGÓW WYKORZYSTANYCH W TURYSTYCZNYCH OBIEKTACH NOCLEGOWYCH W REGIONACH NUTS2 W EUROPIE [2015].

Źródło: Seventh report on economic, social and territorial cohesion, 2017.

Baza noclegowa w województwie dolnośląskim obejmowała w 2016 roku 950 obiektów noclegowych, co stanowiło 9% zasobów krajowych, w latach 2010-2016 liczba obiektów noclegowych w województwie wzrosła o 224 obiekty, a liczba miejsc noclegowych zwiększyła się

o 25%. W 2016 roku województwo dolnośląskie z liczbą ponad 6,5 mln **noclegów** wykorzystanych w obiektach noclegowych znalazło się w grupie regionów europejskich wiodących pod względem wielkości obsługiwanego ruchu turystycznego. Liczba turystów

zagranicznych korzystających z bazy noclegowej Dolnego Śląska osiągnęła w 2016 roku poziom 593 tysięcy, co stanowiło 9,3% ogółu turystów zagranicznych w kraju (wzrost o 30% od 2010 roku).

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - niższa od przeciętnej dla kraju liczba dzieci w wieku 3-5 lat przypadających na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego, - wzrost liczby studentów studiów trzeciego stopnia, - spadek liczby osób przypadających na szpitalny oddział ratunkowy, - najwyższy w kraju udział dzieci objętych opieką w żłobkach, - wzrost zaangażowania mieszkańców regionu w działalność artystyczną i kulturalną, - duży zasób instytucji muzealnych, scenicznych z atrakcyjnymi ekspozycjami, - wzrastająca liczba klubów sportowych oraz osób z nich korzystających, - wysoka atrakcyjność turystyczna regionu oraz duży potencjał rozwojowy turystyki, oparte o silną całoroczną bazę uzdrowiskową i wypoczynkową oraz dużą różnorodność profili leczniczych dolnośląskich uzdrowisk. 	<ul style="list-style-type: none"> - spadek liczby studentów i absolwentów, - niższa niż dla kraju zdawalność egzaminu maturalnego, - spadek wartości współczynnika skolaryzacji netto, - spadek liczby szkół wyższych w regionie i studentów, - spadek liczby słuchaczy studiów podyplomowych, - nierównomierny dostęp do służby zdrowia w regionie, - wzrost udziału zasiłków stałych w ramach pieniężnych świadczeń pomocy społecznej, - niższe niż przeciętne dla kraju wartości wskaźników opisujących poziom dostępności bibliotek, - brak domów i ośrodków kultury we wszystkich gminach regionu, - wzrost liczby osób zagrożonych ubóstwem (wg ustawowej granicy ubóstwa), - brak wystarczającej oferty zatrudnienia dla osób niepełnosprawnych, - nierównomierne zasoby bazy noclegowej w atrakcyjnych turystycznie obszarach województwa oraz niedoinwestowanie urzędów infrastruktury turystycznej na obszarach wypoczynkowych, w tym mała liczba skomercjalizowanych produktów turystycznych.

1.4. SFERA GOSPODARCZA

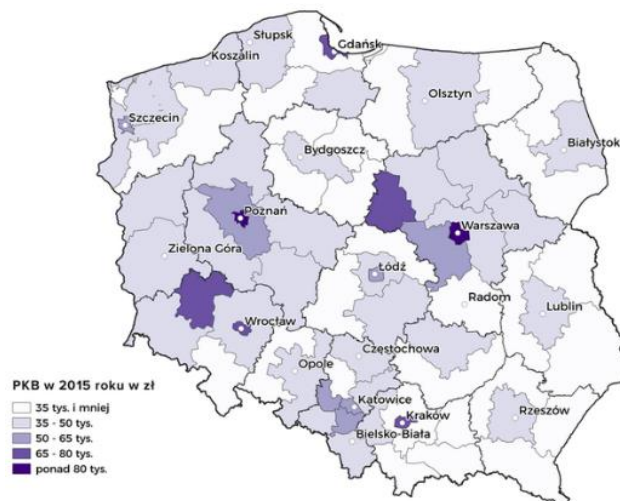
RACHUNKI REGIONALNE

W województwie dolnośląskim w 2015 roku **produkt krajowy brutto** (PKB) wynosił 151 668 mln zł, co stanowiło 8,4% wartości dla całego kraju i dawało 4. miejsce wśród polskich regionów. W porównaniu do 2010 roku wartość PKB ogółem wzrosła o 23%. Trend ten był charakterystyczny również dla Polski (wzrost o 24,5%), co w konsekwencji nie przyniosło regionowi wzrostu udziału w tworzeniu PKB w kraju. Natomiast wskaźnik **PKB per capita** w regionie był wyższy od średniej krajowej zarówno w 2010 roku, jak i w 2015 roku, wynosząc odpowiednio 112,7% oraz 111,6%. W układzie wewnątrzregionalnym najwyższym PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca wykazywał się podregion miasto Wrocław (164,5% średniej wartości dla Dolnego Śląska), a najniższym PKB per capita cechował się podregion wałbrzyski (73,7%).

Jednocześnie **produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca według PPS** stanowił na Dolnym Śląsku 76,4% średniej europejskiej (UE-28), co klasyfikowało region na 2. miejscu w kraju po województwie mazowieckim (109,3%). W porównaniu z regionami sąsiednimi jedynie

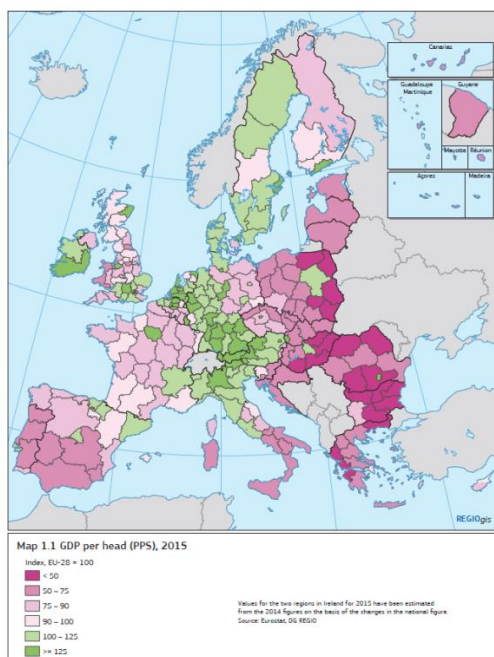
Saksonia odznaczała się wyższą wartością PKB (93% średniej UE-28), a pozostałe regiony odnotowały niższą wartość: hradecki (76%), wielkopolskie (75%), pardubicki (70%), liberecki i ołomuniecki (po 67%), lubuskie (57%) oraz opolskie (55%).

MAPA 18. PKB NA 1 MIESZKAŃCA W PODREGIONACH W POLSCE [2015].

Źródło: <http://biqdata.pl>

MAPA 19. PKB NA 1 MIESZKAŃCA (WG PPS)
W REGIONACH NUTS2 W EUROPIE [2015].

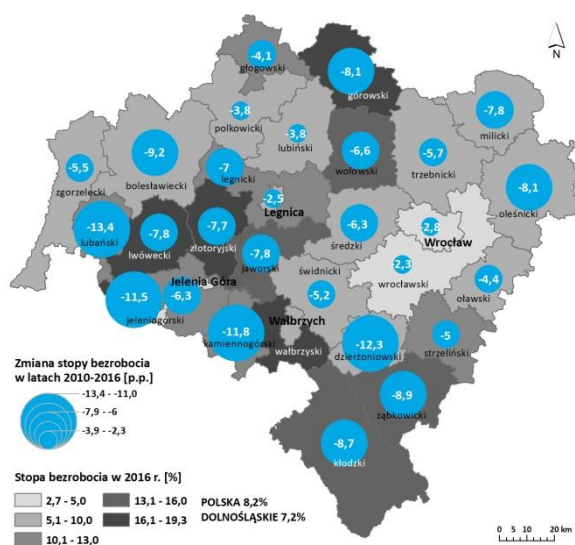

Źródło: Seventh report on economic, social and territorial cohesion, 2017.

RYNEK PRACY

W województwie dolnośląskim w latach 2010-2016 **liczba pracujących** wzrosła o 9,3%. W 2016 roku, podobnie jak w latach poprzednich, zdecydowana większość osób była zatrudniona w usługach (33%) oraz w przemyśle i budownictwie (ok. 33%). Na Dolnym Śląsku w latach 2010-2016 udział **bezrobotnych** zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym spadł o 3,1% i wyniósł na koniec analizowanego okresu 4,8%.

MAPA 20. STOPA BEZROBOCIA I JEJ ZMIANA
W POWIATACH WOJEWÓDZTWA
DOLNOŚLĄSKIEGO [2010-2016].

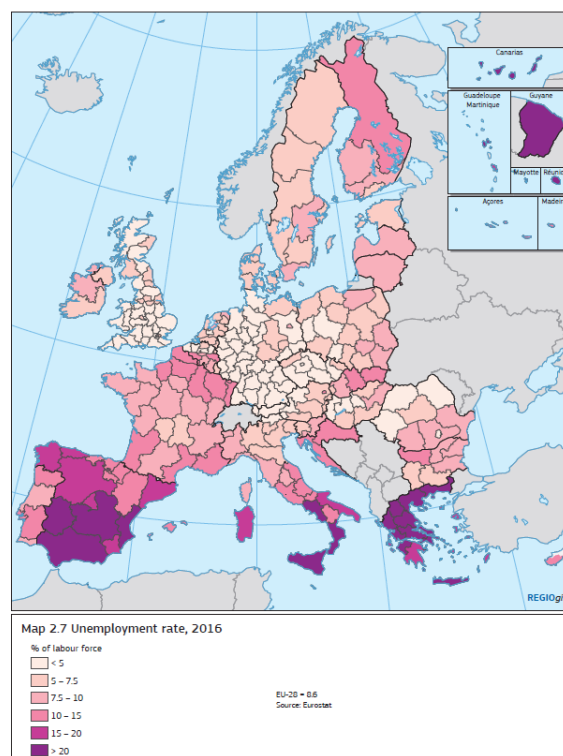

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Główną grupę bezrobotnych stanowiły osoby w wieku od 25 do 34 lat (25% ogółu bezrobotnych), a pod względem wykształcenia – osoby z wykształceniem gimnazjalnym i niższym. Osoby długotrwale bezrobotne stanowiły 20,9% ogółu bezrobotnych.

Stopa bezrobocia w grupie wiekowej 15–74 lat wynosiła na Dolnym Śląsku w 2016 roku 5,5% i kształtowała się na poziomie niższym niż średnia europejska (8,6%). Należy jednak zaznaczyć, że wszystkie regiony sąsiadujące z województwem dolnośląskim cechowały się niższym bezrobociem – zarówno regiony polskie: lubuskie (4,7%), wielkopolskie (4,8%), opolskie (5,0%), jak i zagraniczne: Střední Morava (3,9%), Severovýchod (4,0%), Saksonia (5,0%).

MAPA 21. STOPA BEZROBOCIA W W REGIONACH NUTS2
W EUROPIE [2016].

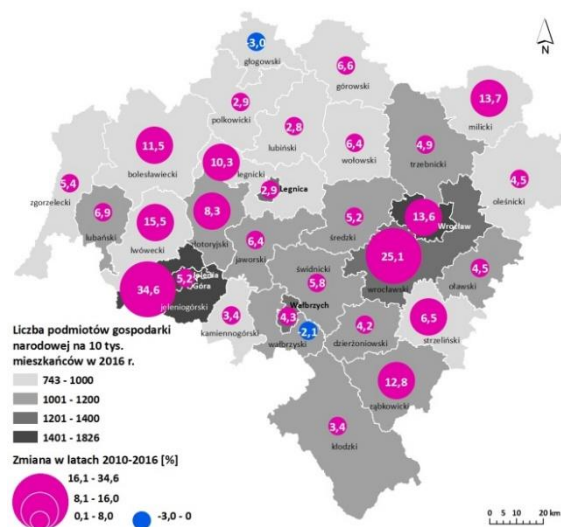

Źródło: Seventh report on economic, social and territorial cohesion, 2017.

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ I INNOWACYJNOŚĆ

Dolny Śląsk dysponuje znaczącym potencjałem rozwoju przedsiębiorczości. Do rejestru REGON wpisanych jest ponad 361,3 tys. **podmiotów gospodarczych** (8,5% podmiotów w kraju), a od 2010 roku ich liczba wzrosła o 9%. Podobnie jak w poprzednich latach, w 2016 roku region plasował się na 5. miejscu w kraju. Na 10 tys. ludności województwa dolnośląskiego przypadało 1 244 podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON, czyli powyżej średniej krajowej wynoszącej 1 103.

MAPA 22. LICZBA PODMIOTÓW GOSPODARKI NARODOWEJ WPISANYCH DO REJESTRU REGON NA 10 TYS. MIESZKAŃCÓW W POWIATACH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO [2016].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W sektorze prywatnym działa 94,7% podmiotów gospodarki narodowej, co jest najniższym udziałem wśród województw w Polsce. 96,5% wszystkich zarejestrowanych w regionie przedsiębiorstw stanowią mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 pracowników. Na Dolnym Śląsku działalność prowadzą 63 przedsiębiorstwa deklarujące zatrudnienie powyżej 1000 osób (8,3% tej wielkości podmiotów w kraju). Ze względu na **strukturę branżową** – największą liczbę dolnośląskich przedsiębiorstw odnotowano wśród podmiotów gospodarczych prowadzących działalność w handlu hurtowym i detalicznym oraz naprawie pojazdów samochodowych (23,2%). Działalność gospodarczą prowadzi w regionie 234,6 tys. **osób fizycznych**, których liczba ok. 81 osób na 1000 ludności, przewyższa średnią w kraju (77).

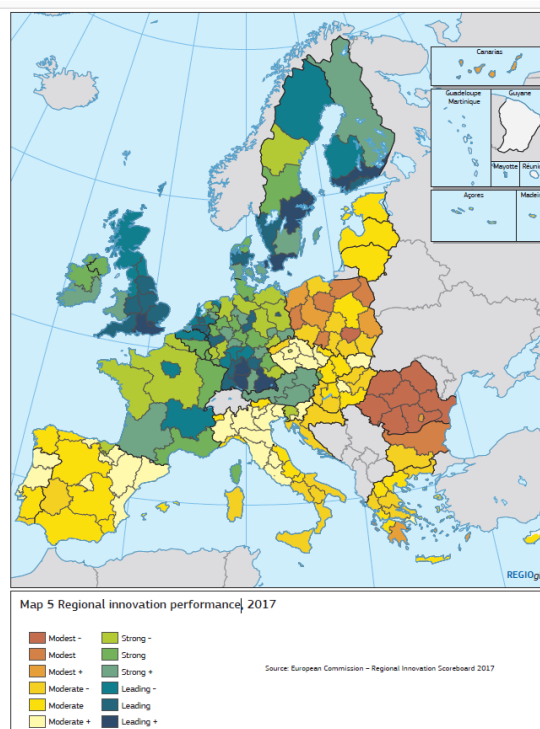
W województwie dolnośląskim funkcjonuje kilkadziesiąt **instytucji i firm otoczenia biznesu**, które stanowią wsparcie dla przedsiębiorców m.in. w procesie tworzenia, prowadzenia i rozwoju firmy, w zakresie szkoleń, doradztwa, wdrażania projektów opartych na nowoczesnych technologiach, usług B+R itp.

¹ Data Techno Park, Sp. z o.o., Dolnośląski Park Innowacji i Nauki S.A., Dolnośląski Park Technologiczny „T-Park”, Legnicki Park Technologiczny LETIA S.A., Wrocławski Park Technologiczny S.A., Wrocławski Park Przemysłowy S.A., Głogowski Park Przemysłowy Sp. z o.o..

² Wrocławskie Centrum Transferu Technologii Politechniki Wrocławskiej, Ośrodek Innowacji NOT w Legnicy, we Wrocławiu, w Świdnicy, Medyczne Centrum Transferu Technologii, Wrocławskie Centrum Badań EIT+ Sp. z o.o.

Szczególnie istotną rolę odgrywają instytucje wspierające przedsiębiorczość, rozwiązania proinwestycyjne, komercjalizacje badań naukowych i innowacyjność przedsiębiorstw, do których zalicza się: parki technologiczne, naukowe i naukowo-technologiczne¹, centra transferu technologii², inkubatory technologiczne i inkubatory przedsiębiorczości³.

MAPA 23. REGIONALNE OSIĄGNIĘCIA W ZAKRESIE INNOWACJI W REGIONACH NUTS2 W EUROPIE [2017].

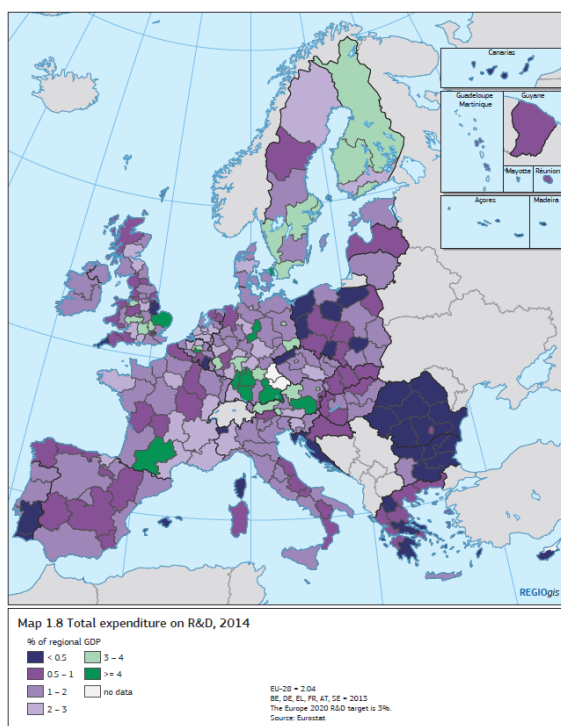
Źródło: Seventh report on economic, social and territorial cohesion, 2017.

W 2015 roku w województwie funkcjonowały 304 **jednostki aktywne badawczo** (255 jednostek pochodziło z sektora przedsiębiorstw). Od 2010 roku do 2015 roku zaobserwowano dynamiczny wzrost liczby podmiotów działających w obszarze badań naukowych i prac rozwojowych (zmiana wynosząca 108% wartości bazowej z 2010 roku). W tym samym czasie zwiększył się także udział osób zatrudnionych w B+R w liczbie osób pracujących ogółem z 0,75% do 1,05% i przewyższa średnią dla Polski o 0,08%.

³ Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości Politechniki Wrocławskiej, Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości przy Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu, Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Centrum Technologii Energetycznych w Świdnicy, Centrum Wspierania Przedsiębiorczości we Wrocławiu, Dolnośląski Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości przy Wrocławskim Parku Technologicznym S.A., Inkubator Technologiczny - Dolnośląski Park Innowacji i Nauki S.A., Inkubator Przedsiębiorczości DAWG sp. z o.o., Inkubator Przedsiębiorczości i Technologii WPT.

W 2015 roku **nakłady inwestycyjne** ponoszone w województwie dolnośląskim na działalność B+R (435 003,5 tys. zł) plasowały region na 3. pozycji po województwach mazowieckim (1 630 099,7 tys. zł) i małopolskim (575 476,2 tys. zł), niewiele przewyższając nakłady ponoszone na inwestycje przez województwo wielkopolskie (421 334,9 tys. zł).

MAPA 24. WYDATKI OGÓŁEM NA BADANIA I ROZWÓJ W REGIONACH NUTS2 W EUROPIE [2014].

Źródło: Seventh report on economic, social and territorial cohesion, 2017.

W latach 2010-2015 udział nakładów inwestycyjnych w nakładach ogółem ponoszonych w województwie dolnośląskim na działalność B+R wzrosła o 8%, sytuując tym samym region na 3. pozycji po województwach świętokrzyskim (wzrost o 22%) i podlaskim (wzrost o 16%), podczas gdy w ościennym województwie wielkopolskim nastąpił w tym samym czasie 1% spadek ww. udziału, a w Polsce udział ten utrzymał się na niezmiennym poziomie 26%.

Pod względem udziału nakładów finansowanych z sektora przedsiębiorstw w nakładach ponoszonych na działalność B+R ogółem w 2015 roku województwo dolnośląskie zajmowało 7. miejsce (38,2%) po województwach podkarpackim (63,8%), kujawsko-pomorskim (53,9%), pomorskim (51,7%), śląskim (44,8%), małopolskim (41%) i lubuskim (40,3%). Od 2010 roku na Dolnym Śląsku odnotowano w tym samym czasie zaledwie 4,5% wzrost udziału nakładów finansowanych z sektora przedsiębiorstw w nakładach ponoszonych na

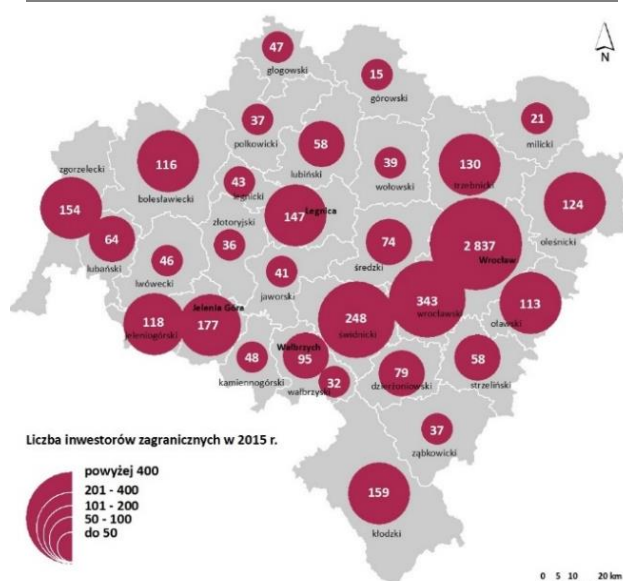
działalność B+R (niższy odnotowano tylko w województwie lubelskim - 2,9%).

Specjalne Strefy Ekonomiczne (SSE) stanowią wyodrębnione administracyjnie obszary Polski, gdzie inwestorzy mogą prowadzić działalność gospodarczą na preferencyjnych warunkach. Przedsiębiorstwa zlokalizowane w strefach mają zapewnione ulgi, zwolnienia podatkowe oraz atrakcyjne, uzbrojone tereny. Dolny Śląsk dysponuje największą w Polsce liczbą obszarów SSE i miejsc dostępnych pod inwestycje. Zajmują one ogółem około 3,6 tys. ha w 55 podstrefach. Do czerwca 2015 roku na terenach SSE wydanych było w województwie 369 ważnych zezwoleń na prowadzenie działalności gospodarczej, zgodnie z którymi inwestorzy zadeklarowali zatrudnienie ponad 61 tysięcy osób.

INWESTORZY ZAGRANICZNI I HANDEL ZAGRANICZNY

W 2015 roku pod względem liczby **inwestorów zagranicznych** region plasował się na 4. miejscu wśród polskich województw. Ponad połowa z nich (52,4%) miała siedzibę we Wrocławiu, a kolejne miejsca zajmowały powiaty: wrocławski (9,1%) i świdnicki (4,1%). Zainwestowany w 2015 roku na Dolnym Śląsku **kapitał zagraniczny** w przeliczeniu na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym wynosił średnio 2 246,52 zł, poniżej średniej krajowej wynoszącej 8 494,97 zł. Najwyższy kapitał zagraniczny na Dolnym Śląsku ulokowali przedsiębiorcy niemieccy, a w dalszej kolejności holenderscy i francuscy. Wśród podmiotów zagranicznych dominowały mikroprzedsiębiorstwa.

MAPA 25. LICZBA INWESTORÓW ZAGRANICZNYCH W POWIATACH W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIEGO [2015].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Dolny Śląsk charakteryzuje najwyższy w Polsce udział **eksportu** w PKB generowanym w regionie, co wskazuje na znaczne uzależnienie PKB regionu od wyników eksportu i wynika ze znacznej liczby zagranicznych firm produkcyjnych, zlokalizowanych m.in. w SSE. Wartość towarów sprzedanych przez duże przedsiębiorstwa stanowi ponad połowę eksportu z Dolnego Śląska. Niezwykle istotny jednak pozostaje fakt, że swoje produkty eksportuje również znaczna liczba mikro i małych firm z regionu.

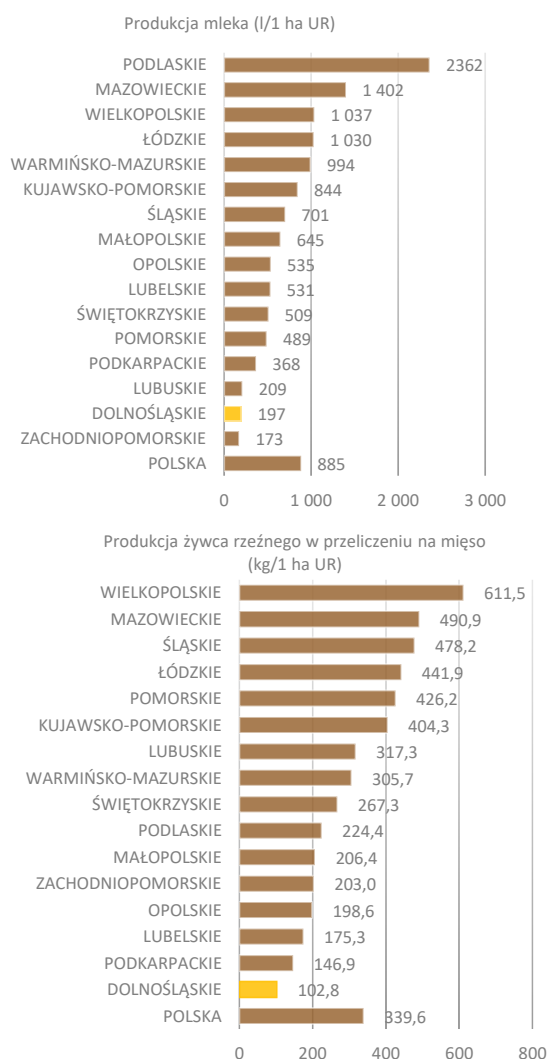
Dolny Śląsk należy do czołówki **eksporterów** w Polsce – w 2014 roku zajmował 4. miejsce wśród województw pod względem wartości sprzedaży eksportowej wynoszącej 16,65 mld euro i generował ponad 10% eksportu Polski. Główne grupy towarowe eksportowane z Dolnego Śląska pozostają niezmiennie od lat, co związane jest z koncentracją przemysłu elektromaszynowego, branży motoryzacyjnej i przemysłu miedziowego. Bardzo istotną rolę w eksporcie regionu odgrywa przemysł wydobywczy. Z województwa dolnośląskiego za granicę trafia 85% polskiej miedzi i artykułów z miedzi, niemal 3/4 polskich kamieni i metali szlachetnych oraz wytworzonych z nich wyrobów. Blisko 70% obrotów w eksporcie powstaje dzięki 5 grupom towarowym: maszyny i urządzenia mechaniczne oraz ich części, kotły (21%), miedź i wyroby z miedzi (15%), maszyny i urządzenia elektryczne oraz ich części, rejestratory i odtwarzacze dźwięku oraz rejestratory i odtwarzacze obrazu i dźwięku (15%), pojazdy nieszynowe oraz ich części i akcesoria (11%), meble, pościel, materace, lampy, reklamy świetlne, budynki prefabrykowane (7%). Głównymi kierunkami dolnośląskiego eksportu w 2014 roku były: Niemcy (33,9%), Republika Czeska (10,8%), Wielka Brytania (7,1%), Francja (5,9%) i Chiny (3,8%).

ROLNICTWO

Produkcja rolnicza, zwłaszcza roślinna, jest nadal jedną z dominujących funkcji obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego. W 2016 roku uzyskane w województwie **plony** z ha przewyższyły średnie krajowe i stawiły Dolny Śląsk w grupie regionów osiągających z 1 ha najwyższe plony roślin rolniczych. Natomiast w zakresie **produkcji zwierzęcej** od lat notuje się w regionie znacznie gorsze wyniki niż średnie w kraju. O ponad połowę niższy od średniej w kraju pozostaje wskaźnik ilości zwierząt (bydła i trzody chlewnej) mierzony na 100 ha użytków rolnych.

We władaniu osób fizycznych znajduje się obecnie 69,3% zasobów użytków rolnych w województwie, z czego większość wchodzi w skład indywidualnych **gospodarstw rolnych**.

WYKRES 1. WYNIKI PRODUKCJI ZWIERZĘCEJ W WOJEWÓDZTWACH W POLSCE [2016].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W 2016 roku funkcjonowało ich w województwie dolnośląskim 55 993, co stanowiło ok. 4% gospodarstw rolnych w Polsce, z czego 54 786 to gospodarstwa posiadające powyżej 1 ha użytków rolnych, a 1 122 to gospodarstwa wielkopowierzchniowe, liczące ponad 100 ha użytków rolnych. Na Dolnym Śląsku średnia powierzchnia użytków rolnych w indywidualnym gospodarstwie rolnym, w grupie gospodarstw powyżej 1 ha, wynosi 13,2 ha, co stawia województwo na 8. miejscu w kraju, przy średniej dla Polski wynoszącej 9,5 ha. W latach 2010-2016 nastąpił w regionie spadek zainteresowania prowadzeniem **produkcji ekologicznej**. Od 2010 roku ilość gospodarstw ekologicznych spadła o 414 i obecnie wynosi 813 (11. miejsce w kraju), zajmując powierzchnię 5 346 ha użytków rolnych (8. miejsce w kraju). W Polsce od 2010 do 2016 roku liczba gospodarstw ekologicznych wzrosła z 20 582 do 22 435.

PRZEMYSŁ I GÓRNICTWO

Na Dolnym Śląsku w 2015 roku funkcjonowało 26 754 **podmiotów przetwórstwa przemysłowego** (sekcja C) oraz 41 604 związanych z **budownictwem** (sekcja F). Odpowiednio stanowiło to 7,1% i 8,4% tego typu firm w całym kraju. Wzrost liczby podmiotów w stosunku do 2010 roku wystąpił w obu wskazanych sekcjach (2 217 jednostek w budownictwie i 1 183 w przetwórstwie przemysłowym). **Produkcja sprzedana przemysłu** w 2015 roku kształtowała się na poziomie 113 883,4 mln zł (w przeliczeniu na mieszkańca było to 39 198 zł). Wartość ta stanowiła 9,1% całości produkcji sprzedanej przemysłu w Polsce, natomiast wartość sprzedana przemysłu per capita osiągnęła 120% przeciętnej wartości krajowej (4. miejsce w Polsce) i wzrosła od 2010 roku o 28,0%.

Wydobycie **węgla brunatnego** w 2016 roku wyniosło 7 533 mln ton, co stanowiło 12,5% produkcji krajowej

i w ostatnich 3 latach utrzymuje się na stałym poziomie. Wydobycie **gazu ziemnego** ze złóż zlokalizowanych na Dolnym Śląsku wzrosło od 2010 roku o 35% do 973,41 m³ i stanowi około 18-19% produkcji krajowej. Jedyne w Polsce dolnośląskie kopalnie **rud miedzi** są największymi kopalniami w Europie. W latach 2010-2016 odnotowano wzrost wydobywania rudy miedzi (o 42,5%) przy jednoczesnym spadku zawartości Cu w rudzie (do 1,5%). Wydobycie **kamieni łamanych i blocznych** ogółem rosło do 2011 roku, kiedy to osiągnęło rekordowy poziom 38 727 tys. ton. W 2012 roku spadło o 27,3% do poziomu z 2010 roku i obecnie (2016) utrzymuje się na poziomie 25-26 mln ton rocznie, co stanowi 43,1% krajowego wydobywania ogółem. Udział dolnośląskich **magmowych i metamorficznych kamieni łamanych i blocznych** w produkcji krajowej to 98,0%.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - rosnąca wartość PKB i WDB ogółem oraz per capita regionu, - wysoki odsetek wartości dodanej brutto generowanej przez sektor przemysłowy, - wysoki udział jednostek B+R pochodzących z sektora przedsiębiorstw oraz dynamiczny wzrost ich ilości, - wysoka atrakcyjność inwestycyjna, w tym aktywna działalność i rozwój specjalnych stref ekonomicznych oraz terenów przeznaczonych pod funkcje gospodarcze, - spadek stopy bezrobocia rejestrowanego, - proeksportowa orientacja przedsiębiorstw, - relatywnie duża koncentracja inwestycji zagranicznych, - rosnąca średnia wielkość gospodarstwa rolnego, - istotna rola w eksploatacji jedynej w kraju i jednych z ważniejszych w świecie złóż rud miedzi i srebra oraz w produkcji węgla brunatnego, metamorficznych i magmowych kamieni łamanych i blocznych oraz wielu innych kopaliny użytecznych. 	<ul style="list-style-type: none"> - duże dysproporcje wewnętrzne w tworzeniu PKB i WDB regionu, - wolniejsze tempo wzrostu dochodów na mieszkańca w porównaniu z kosztami pracy, - utrzymujący się niski udział nakładów na działalność B+R finansowanych z sektora przedsiębiorstw w nakładach na działalność B+R ogółem oraz niski udział osób zatrudnionych w B+R w liczbie osób pracujących ogółem, - niski odsetek przedsiębiorstw innowacyjnych lub ponoszących nakłady na innowacje oraz niska skłonność do współpracy podmiotów gospodarczych w tym zakresie, - znaczny udział długotrwale bezrobotnych oraz wzrost liczby bezrobotnych w grupie powyżej 55 lat, - niska i spadająca liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, - mało korzystna struktura obszarowa gospodarstw rolnych, niski poziom produkcji zwierzęcej, w tym żywca rzeźnego i mleka oraz spadek zainteresowania prowadzeniem produkcji ekologicznej.

1.5. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Produkcja energii elektrycznej w województwie dolnośląskim w latach 2010-2016 utrzymywała się na wyższym poziomie od średniej produkcji w innych województwach. W 2016 roku wynosiła ok. 11 TWh (6. miejsce w kraju) i była o 18% niższa od poziomu produkcji energii elektrycznej w 2010 roku⁴. Na tle regionów UE, Dolny Śląsk wyróżnia się wysokim

poziomem produkcji energii elektrycznej ze źródeł konwencjonalnych. Zużycie energii elektrycznej ogółem na 1 mieszkańca na terenie województwa w 2016 roku wynosiło 4 594,03 kWh i od 2010 roku wzrosło o 9%. W województwie funkcjonuje 159 elektrowni opartych o **odnawialne źródła energii** (OZE) o łącznej mocy 376,494 MW. Jeszcze w 2015 roku Województwo

⁴ Podstawowym źródłem energii elektrycznej na terenie województwa jest konwencjonalna elektrownia systemowa PGE GiEK S.A. Oddział Elektrownia Turów zlokalizowana w gminie

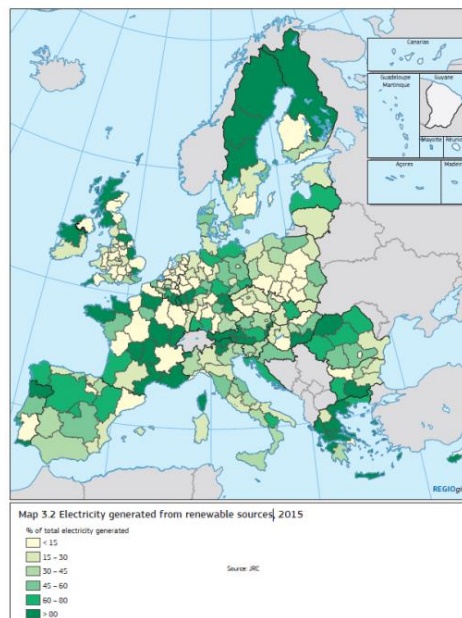
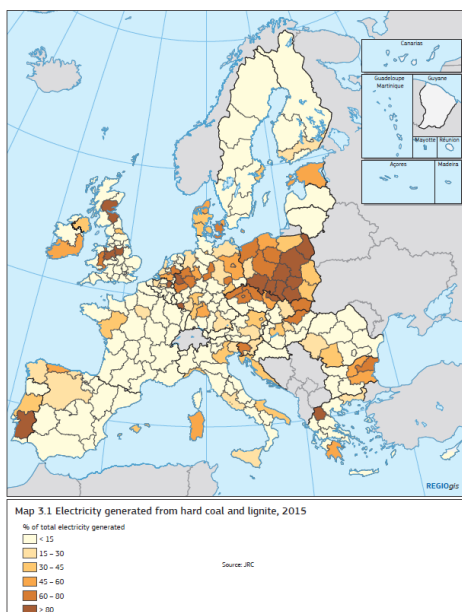
Bogatynia (moc zainstalowana elektrowni od 2014 roku zmniejszyła się i wynosi 1 498,8 MW).

dolnośląskie osiągało, wśród regionów UE, jeden z najniższych poziomów produkcji energii elektrycznej z OZE. W 2016 roku udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem wynosił

w regionie 6,5% i nie przekraczał średniej dla Polski wynoszącej 13,7%, a od 2010 do 2016 roku najdynamiczniej rozwinął się w produkcji energii elektrycznej z OZE rynek energetyki wiatrowej.

MAPA 26. ENERGIA ELEKTRYCZNA Z WĘGLA KAMIENNEGO I BRUNATNEGO W REGIONACH NUTS2 W EUROPIE [2015].

MAPA 27. ENERGIA ELEKTRYCZNA WYTWARZANA Z ODNAWIALNYCH ŹRÓDEŁ ENERGII W REGIONACH NUTS2 W EUROPIE [2015].

Źródło: Seventh report on economic, social and territorial cohesion, 2017.

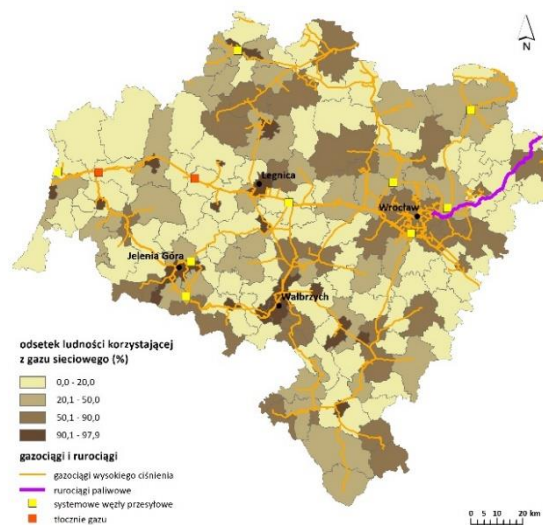
Źródło: Seventh report on economic, social and territorial cohesion, 2017.

Długość **sieci gazowej** w regionie w 2016 roku, wynosiła 9 239,3 km i klasyfikowała województwo na 6. miejscu w kraju. Od 2010 do 2016 roku długość sieci gazowej na Dolnym Śląsku wzrosła o 14,6%. W 2016 roku 61,2% mieszkańców województwa korzystało z gazu ziemnego doprowadzanego sieciowo, przy czym nadal występują dysproporcje pomiędzy dostępem do sieci gazowej w miastach i na obszarach wiejskich.

i w 2016 roku wynosiła 11 186,9 km, a województwo dolnośląskie zajmowało 6. miejsce w kraju pod względem długości czynnej sieci kanalizacyjnej oddanej do użytku. W 2016 roku z oczyszczalni korzystało 80,7% mieszkańców (3. miejsce w kraju), z czego 96,5% w miastach i 45,8% na wsi.

W latach 2010-2016 całkowita długość rozdzielczej **sieci wodociągowej** wzrosła na terenie Dolnego Śląska o 1 419 km (tj. o 9,8%). W 2016 roku z sieci wodociągowej korzystało 94,9% ogółu ludności województwa. Wszystkie miasta regionu posiadały wodociągi komunalne, z których korzystało 97,7% ludności. Natomiast na terenach wiejskich od 2010 roku nastąpił znaczny przyrost liczby użytkowników sieci wodociągowych i w 2016 roku wynosił on 88,8% ogółu ludności. Różnica pomiędzy odsetkiem ludności korzystającej z wodociągu i kanalizacji od 2010 roku sukcesywnie spada i w 2016 roku wynosiła 18,6%, przy czym w miastach wartość ta wynosi 6,9%, natomiast na terenach wiejskich aż 44,6%. Długość **sieci kanalizacyjnej** w regionie wzrosła od 2010 roku o 35,6%

MAPA 28. ZAOPATRZENIE W GAZ NA TERENIE WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO [2016].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Od 2010 roku na Dolnym Śląsku spada ilość zmieszanych **odpadów** zebranych w ciągu roku na 1 mieszkańca. Jednocześnie systematycznie wzrasta ilość odpadów zebranych selektywnie i zjawisko to jest spójne obserwowanym na terenie całego kraju. Od 2010 roku nastąpił wzrost udziału odpadów zebranych selektywnie w stosunku do ogółu odpadów, z wartości 7,1% do 21,3%, (średnia dla Polski - 25,2%).

W województwie dolnośląskim w 2014 roku 38,6% urzędów posiadało własną **stronę internetową**, co plasowało województwo poniżej średniej dla Polski wynoszącej 41,4%. Wśród urzędów, które promowały możliwość skorzystania z usług administracji publicznej w formie elektronicznej w 2014 roku region plasował się nieznacznie powyżej średniej krajowej (47,1%) ze wskaźnikiem wynoszącym 49,3%. Wyższy był stopień wykorzystania systemu elektronicznego zarządzania dokumentami EDZ który to dla województwa dolnośląskiego osiągnął poziom 61,4%, przy średniej w Polsce wynoszącej 41,8%. Wśród urzędów na Dolnym Śląsku jedynie 41,4% udostępniało dane przestrzenne, co na tle Polski plasowało województwo poniżej średniej wynoszącej 47%.

W przedsiębiorstwach prowadzących działalność na Dolnym Śląsku w 2015 roku aż 97,4% wykorzystywało **komputer**. Pod tym względem region zajmował 1. miejsce w kraju, przy średniej dla Polski wynoszącej 94%. Podobnie wysoko plasuje się Dolny Śląsk pod względem korzystania przez regionalnych przedsiębiorców z **Internetu**. W 2015 roku 95,7% przedsiębiorstw z Dolnego Śląska posługiwało się Internetem i było to najwyższe wykorzystanie w kraju

(średnia krajowa wynosiła 92,7%). Odsetek przedsiębiorstw posiadających dostęp do szerokopasmowego Internetu wynosił natomiast 95,5%, co również stanowiło najwyższą wartość w Polsce (średnio 91,9%). Inna sytuacja rysowała się natomiast w przypadku pracowników wykorzystujących komputery do pracy oraz komputery podłączone do Internetu. Odsetek pracowników korzystających z komputera do pracy na terenie dolnośląskiego wynosił 45,4%, co przekraczało przeciętną wartość w Polsce (43,3%). Na Dolnym Śląsku relatywnie mniej pracowników, niż średnio w Polsce, wykorzystywało jednak komputer z dostępem do Internetu – odpowiednio 38,2% i 37,3%. Przedsiębiorcy z Dolnego Śląska w 2014 roku często korzystali z e-administracji jako formy kontaktu z organami administracyjnymi. Wskaźnik ten wyniósł 92,7%, co pozwoliło zająć regionowi 1. miejsce w Polsce (przy średniej na poziomie 92,4%). W 2015 roku odsetek dolnośląskich gospodarstw posiadających komputer wyniósł 77,3%, co plasuje Dolny Śląsk nieco poniżej średniej krajowej (77,9%). Z kolei odsetek osób korzystających z komputera wynosił 76,2% (średnio w Polsce - 73,7%).

Liczba samorządowych **hot spotów** na Dolnym Śląsku wyniosła w 2015 roku 334. W samym tylko Wrocławiu ich liczba wynosiła 278, co oznacza że w pozostałej części regionu znalazło się zaledwie 58 tego typu urządzeń. W 2015 roku zadeklarowało korzystanie z usług administracji publicznej w ciągu ostatnich 12 miesięcy 27% mieszkańców Dolnego Śląska. Oznacza to, że ta forma kontaktu jest w regionie częściej wykorzystywana niż przeciętnie w kraju (20%).

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> – wyższa od średniej dla województw w kraju: produkcja energii elektrycznej, liczba odbiorców energii elektrycznej oraz zużycie energii elektrycznej ogółem na 1 mieszkańca, – sukcesywnie wzrastająca ilość energii produkowanej w instalacjach wykorzystujących odnawialne źródła energii, – wzrastająca długość sieci gazowej oraz sieci ciepłej przesyłowej i przyłączy do budynków, – postępujący rozwój sieci wodociągowej i kanalizacyjnej oraz znaczny przyrost ludności korzystającej z infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, – spadek zużycia wody na 1 mieszkańca, – spadek ilości zmieszanych odpadów zebranych w ciągu roku i wzrost udziału odpadów zebranych selektywnie w stosunku do ogółu odpadów, – prowadzone inwestycje przeciwpowodziowe, w tym modernizacja Wrocławskiego Węzła Wodnego, 	<ul style="list-style-type: none"> – utrzymujący się niski udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem w stosunku do innych województw, – utrzymująca się dysproporcja pomiędzy liczbą mieszkańców korzystających z gazu doprowadzanego sieciowo w miastach i obszarach wiejskich, – zmniejszający się odsetek mieszkańców korzystających z gazu doprowadzanego sieciowo, – utrzymujący się niski stopień wyposażenia w sieć wodociągową terenów wiejskich położonych na terenach podgórskich i górskich, – znaczne dysproporcje pod względem dostępu mieszkań do centralnego ogrzewania i gazu sieciowego na terenach miejskich i wiejskich, – utrzymująca się znacząca różnica odsetka ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w miastach i na terenach wiejskich,

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> wysoki wskaźnik wykorzystania e-administracji jako formy kontaktu z organami administracyjnymi przez przedsiębiorców i mieszkańców, najwyższe w kraju wykorzystanie Internetu w przedsiębiorstwach oraz odsetek przedsiębiorstw posiadających szerokopasmowy dostęp do Internetu. 	<ul style="list-style-type: none"> duże zagrożenie powodziowe ze względu na uwarunkowania naturalne, niewystarczający system ochrony przeciwpowodziowej, konflikty przestrzenne i środowiskowe związane z: presją inwestycyjną na obszary zalewowe oraz realizacją inwestycji infrastrukturalnych na terenach cennych przyrodniczo lub w ich sąsiedztwie.

1.6. SYSTEM KOMUNIKACJI I DOSTĘPNOŚĆ TRANSPORTOWA

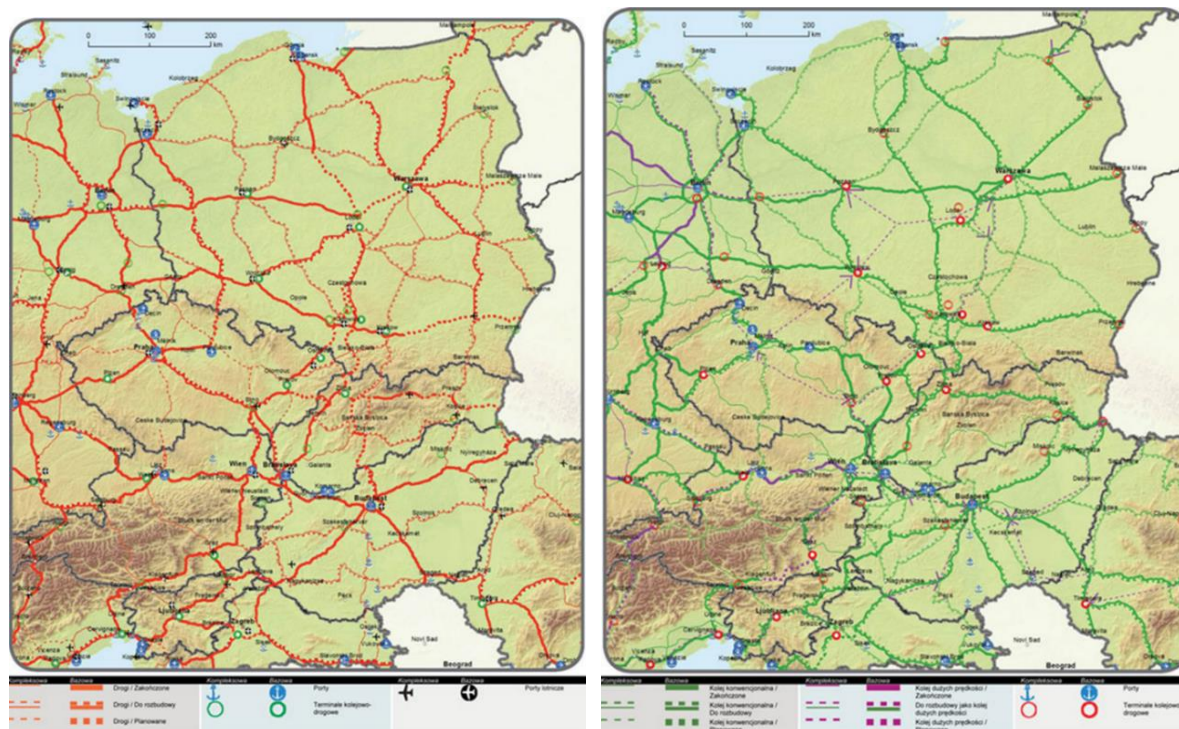
Łączna długość **drog publicznych** (krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych) o nawierzchni utwardzonej wynosiła w województwie dolnośląskim w 2016 roku 19,5 tys. km. Od 2010 do 2016 roku ich długość zwiększyła się o 1084,4 km. Według Generalnego Pomiaru Ruchu z 2015 roku średnie obciążenie ruchem na drogach krajowych wzrosło o 11%, a na drogach wojewódzkich - o 4% w stosunku do pomiarów z 2010 roku.

Długość zelektryfikowanych **linii kolejowych** zwiększyła się z 1 053 km w 2010 roku do 1 066 km w 2016 roku, natomiast długość eksploatowanych linii kolejowych o dwóch i więcej torach od 2010 roku pozostaje na tym samym poziomie i wynosi 772 km. Gęstość sieci kolejowej w regionie w przeliczeniu na 100 km² spadła od 2010 do 2016 roku z 8,9 km/100 km² do 8,8 km/100 km².

Siatka **połączeń lotniczych** dostępnych z portu lotniczego Wrocław-Strachowice im. Mikołaja Kopernika sukcesywnie się powiększa, zarówno o regularne loty krajowe i międzynarodowe jak i sezonowe loty czarterowe świadczone w ruchu turystycznym. W 2014 roku liczba pasażerów przylatujących i wylatujących przekroczyła po raz pierwszy liczbę 2 mln, a w roku 2016 ruch pasażerski wyniósł 2,42 mln.

Dostępność transportowa zewnętrzna. Transeuropejska Sieć Transportowa TEN-T jest instrumentem służącym koordynacji oraz zapewnieniu spójności i komplementarności inwestycji infrastrukturalnych. Posiada ona strukturę dwupoziomową, a w jej skład wchodzi sieć bazowa oraz kompleksowa.

MAPA 29-30. POWIĄZANIA DROGOWE ORAZ KOLEJOWE (PASAŻERSKIE I TOWAROWE) W RAMACH SIECI BAZOWEJ I KOMPLEKSOWEJ TEN-T.

Źródło: <http://mib.gov.pl/2-TENT.htm>.

Państwom członkowskim wyznaczono obowiązek rozwijania sieci bazowej do 2030 r. Spośród elementów sieci bazowej dla bardziej efektywnego jej wdrażania i przyspieszenia prac nad projektami infrastrukturalnymi o największej europejskiej wartości dodanej ustanowiono korytarze sieci bazowej TEN-T. Przez obszar województwa dolnośląskiego przebiega korytarz Bałtyk – Adriatyk, który jest jednym z dziewięciu korytarzy ustanowionych na terenie UE, a w jego skład wchodzi jedno z najważniejszych transeuropejskich sieci drogowo-kolejowych. W ramach rozszerzenia sieci TEN-T na terenie województwa dolnośląskiego uwzględniono następujące istniejące i planowane elementy sieci drogowej i kolejowej:

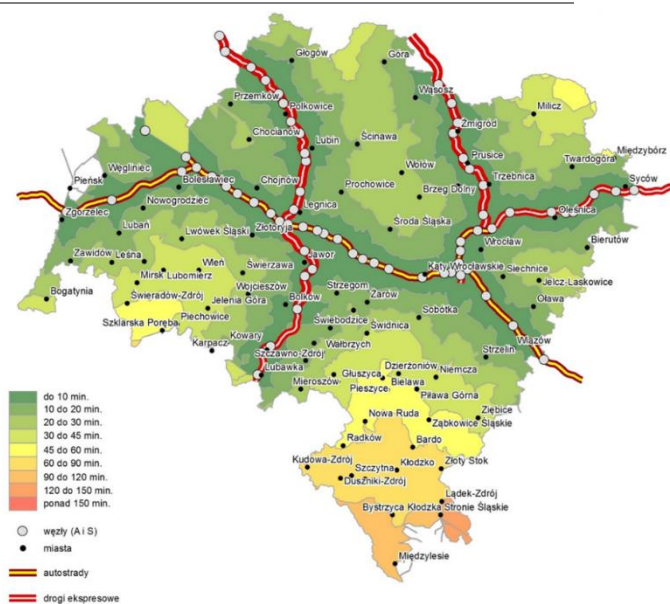
Drogowa sieć TEN-T. W skład sieci bazowej wchodzi autostrada A4, A8 (Autostradowa Obwodnica Wrocławia) oraz drogi ekspresowe S3 i S8. W kompleksowej sieci TEN-T znalazły się autostrada A18 oraz droga ekspresowa S5.

Kolejowa sieć TEN-T. W ramach sieci TEN-T, uwzględniono linie kolejowe sieci bazowej w przewozach pasażerskich i towarowych przebiegające przez obszar województwa dolnośląskiego, do których należą linie: E30, C-E30 oraz E59. Uzupełnieniem sieci bazowej są linie kolejowe CE 59 i C 59/2 będące w sieci kompleksowej, które tylko w części są dwutorowe. Ponadto kolejową sieć TEN-T w regionie uzupełnia planowana kolej dużych prędkości (KDP) tzn. „Y” relacji Warszawa – Łódź – Poznań/Wrocław oraz jego wydłużenie w kierunku Pragi.

Dostępność transportowa wewnętrzna. Inwestycje drogowe realizowane w ramach sieci TEN-T znacząco poprawią dostępność czasową do głównych miast Dolnego Śląska. Największe zmiany zauważone zostaną na osi północ-południe, w związku z realizacją dróg ekspresowych S3 i S5, co znacznie poprawi dostępność obszarów do tej pory zmarginalizowanych (za najważniejsze można uznać m.in. Głogów i Milicz). Znaczna poprawa dostępności nastąpi również w kierunku zachodnim, w szczególności Borów Dolnośląskich oraz okolic Bolestawca, Zgorzelca oraz w kierunku północnym od Wrocławia (powiat trzebnicki i milicki). Niewielkie zmiany w stosunku do stanu istniejącego zanotowane zostaną w Kotlinie Kłodzkiej, która po zrealizowaniu planowanych inwestycji nadal stanowi obszar marginalizacji względem głównych ośrodków województwa dolnośląskiego. Po realizacji dróg ekspresowych S3 i S5 znacząco wzrośnie udział

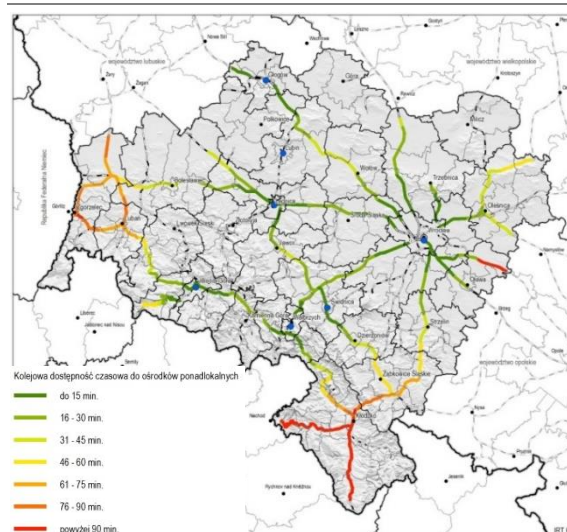
mieszkańców województwa z dostępnością do 30' od węzłów drogowych na autostradach i drogach ekspresowych. Liczba mieszkańców województwa w zasięgu do 30' wyniesie ok 2,2 mln osób i będzie stanowiła ok 79% mieszkańców województwa (obecnie 1,77 mln, co stanowi ok 63% mieszkańców województwa).

MAPA 31. DOSTĘPNOŚĆ CZASOWA DO WĘZŁÓW NA AUTOSTRADACH I DROGACH EKSPRESOWYCH PO REALIZACJI DRÓG EKSPRESOWYCH S3 I S5.

Źródło: opracowanie własne.

MAPA 32. KOLEJOWA DOSTĘPNOŚĆ CZASOWA DO OŚRODKÓW PONADLOKALNYCH.

Źródło: opracowanie własne.

Województwo dolnośląskie posiada doskonałe warunki dla rozwoju wszystkich możliwych form **ruchu rowerowego**. Na potencjał rowerowy regionu składają się zarówno zróżnicowane ukształtowanie terenu z przewagą obszarów nizinnych, gęsta sieć osadnicza

silnie powiązana z siecią kolejową, jak i walory przyrodnicze, krajobrazowe oraz kulturowe, położenie w granicach polsko-czeskiego i polsko-niemieckiego pogranicza i łagodny klimat skutecznie wydłużający sezon rowerowy. Według danych GUS długość ścieżek

rowerowych (bez długości szlaków rowerowych), które były w zarządzie jednostek samorządu terytorialnego w 2016 roku wynosiła w województwie dolnośląskim 694 km, czyli 24,4 km ścieżek rowerowych na 10 tys. ludności i 347,9 km na 10 tys. km².

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - bardzo dobre skomunikowanie drogami szybkiego ruchu w relacji wschód-zachód oraz północ-południe (poprzez realizację S3 i S5), - bardzo dobra dostępność dużych ośrodków do węzłów autostrad i dróg ekspresowych, - jedna z najgęstszych w Polsce sieć linii kolejowych, - nowoczesny tabor kolejowy, wysoki standard kolejowych przewozów pasażerskich oraz postępujące prace modernizacyjne na sieci Międzynarodowy Port Lotniczy we Wrocławiu o stale zwiększającej się ofercie, - zwiększające się wykorzystanie Odry w celach turystycznych, - rosnące zainteresowanie wykorzystaniem roweru zarówno w komunikacji, rekreacji jak i w turystyce, - modelowe rozwiązania rowerowe w zakresie planowania, wdrażania i zarządzania rozwojem ruchu rowerowego we Wrocławiu, będące inspiracją dla pozostałych ośrodków miejskich w regionie. 	<ul style="list-style-type: none"> - słabe skomunikowanie drogami szybkiego ruchu w relacji północ-południe, - słaba dostępność do węzłów autostrad i dróg ekspresowych obszarów górskich, - brak obwodnic wielu miejscowości, - zagrożenie wyczerpania przepustowości na wielu odcinkach autostrady A4, - niewystarczająca liczba przepraw mostowych przez rzekę Odrę, - zmniejszająca się długość eksploatowanych linii kolejowych, - niezadowolająca długość zelektryfikowanych linii kolejowych, - występowanie odcinków jednotorowych na liniach kolejowych w sieci kompleksowej TEN-T ograniczających ich przepustowość, - niedostosowanie stacji i przystanków kolejowych do obecnych potrzeb (zbyt mała liczba przystanków w aglomeracjach, mała liczba mijanek na liniach jednotorowych, ograniczona ilość miejsc z możliwością wyprzedzania się pociągów) - zagrożenie wyczerpania przepustowości Wrocławskiego Węzła Kolejowego (niewystarczająca liczba torów, wzrastający ruch, brak tras obwodnicowych), - występowanie obszarów o ograniczonej dostępności do transportu publicznego, - niedostateczne zagospodarowanie drogi żeglownej Odry powodujące marginalizację roli żeglugi w systemie transportowym, - ograniczenie przewozu towarów wysokotonażowych na wielu drogowych przejściach granicznych, - niski poziom integracji infrastruktury rowerowej z transportem zbiorowym oraz brak spójnego systemu zarządzania polityką rowerową na poszczególnych szczeblach administracji samorządowej, - niski poziom bezpieczeństwa uczestników ruchu rowerowego.

2. Wizja, misja i cele strategiczne rozwoju regionu

WIZJA DOLNEGO ŚLĄSKA 2030

Dolny Śląsk 2030

regionem równomiernego rozwoju, regionem przyjaznym, nowoczesnym i konkurencyjnym

MISJA DOLNEGO ŚLĄSKA 2030

OTWARCI NA SIEBIE - OTWARCI NA ŚWIAT

- wyrównywanie szans rozwojowych,
- wzrost aktywności mieszkańców regionu,
- wieloaspektowa (społeczna, gospodarcza, przestrzenna) integracja,
- partycypacyjne zarządzanie regionem.

Cel nadrzędny Strategii DOLNY ŚLĄSK 2030

HARMONIJNY ROZWÓJ REGIONU

I WYSOKA JAKOŚĆ ŻYCIA DOLNOŚLĄSKIEJ SPOŁECZNOŚCI

Cele strategiczne

1. efektywne wykorzystanie gospodarczego potencjału regionu,
2. poprawa jakości i dostępności usług publicznych,
3. wzmocnienie regionalnego kapitału ludzkiego i społecznego,
4. odpowiedzialne wykorzystanie zasobów i ochrona walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego,
5. wzmocnienie przestrzennej spójności regionu.

Konkretyzacja celów strategicznych:

- CELE OPERACYJNE (priorytety)
 - KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH (grupy przedsięwzięć – zadań strategicznych)

1. CEL STRATEGICZNY

EFEKTYWNE WYKORZYSTANIE GOSPODARCZEGO POTENCJAŁU REGIONU

1.1. CEL OPERACYJNY:

wspieranie endogenicznych potencjałów gospodarczych subregionów;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 1.1.1. wspieranie obszarów o trudnych warunkach rozwojowych, zagrożonych wystąpieniem strukturalnego bezrobocia oraz o niskim PKB,
- 1.1.2. wzmocnienie gospodarcze ośrodków subregionalnych,
- 1.1.3. różnicowanie monokulturowości subregionalnych ośrodków gospodarczych,
- 1.1.4. rozwój lokalnych rynków żywności i wzrost konkurencyjności sektora rolno – spożywczego m.in. w oparciu o żywność wysokiej jakości,
- 1.1.5. promowanie regionu jako atrakcyjnego miejsca dla turystyki i wypoczynku.

1.2. CEL OPERACYJNY:

wzmocnienie krajowej i europejskiej konkurencyjności regionu i jego marki;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 1.2.1. promocja gospodarcza, wspieranie przedsiębiorczości i rozwój usług otoczenia biznesu,
- 1.2.2. rozwój sieci powiązań gospodarczych, w tym inicjatyw klastrowych,
- 1.2.3. wsparcie internacjonalizacji przedsiębiorstw,
- 1.2.4. wzmocnienie marki produktów regionalnych.

1.3. CEL OPERACYJNY:

wzmacnianie innowacyjności regionu;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 1.3.1. rozwój specjalizacji regionalnych i subregionalnych, w tym inteligentnych specjalizacji,
- 1.3.2. stymulowanie współpracy biznesu i nauki,
- 1.3.3. rozwój usług proinnowacyjnych oraz kreowanie i wspieranie regionalnych ośrodków innowacyjności,
- 1.3.4. wzmacnianie regionalnego systemu wsparcia finansowego dla przedsięwzięć innowacyjnych,
- 1.3.5. tworzenie warunków do współpracy badawczo - rozwojowej o zasięgu międzynarodowym.

1.4. CEL OPERACYJNY:

wspieranie rozwoju oraz rewitalizacja obszarów miejskich i wiejskich;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 1.4.1. zrównoważony rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych,
- 1.4.2. rewitalizacja zdegradowanych obszarów wiejskich,
- 1.4.3. rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich,
- 1.4.4. wspieranie działań na rzecz rewitalizacji zabytkowych zespołów urbanistycznych i najcenniejszych obiektów architektury,
- 1.4.5. programowanie i realizacja prac urządzeniowo-rolnych, działania na rzecz scalania gruntów rolnych oraz melioracji.

2. CEL STRATEGICZNY

POPRAWA JAKOŚCI I DOSTĘPNOŚCI USŁUG PUBLICZNYCH

2.1. CEL OPERACYJNY:

poprawa stanu regionalnej infrastruktury technicznej;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 2.1.1. wspieranie działań zwiększających dostępność do źródeł wody oraz infrastruktury odprowadzania i oczyszczania ścieków,
- 2.1.2. wspieranie i rozwój sieciowych systemów energetycznych,
- 2.1.3. wspieranie działań w zakresie efektywnej gospodarki odpadami.

2.2. CEL OPERACYJNY:

rozwój i modernizacja regionalnej infrastruktury społecznej z uwzględnieniem potrzeb osób niepełnosprawnych i starszych;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 2.2.1. wspieranie inwestycji w infrastrukturę sportowo-rekreacyjną,
- 2.2.2. zapewnienie opieki dziennej oraz edukacji dzieciom poprzez wsparcie budowy/ rozbudowy żłobków i przedszkoli,
- 2.2.3. rozwój i dostosowanie infrastruktury społecznej do uwarunkowań społeczno-demograficznych, w szczególności do potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych.
- 2.2.4. .

2.3. CEL OPERACYJNY:

rozwój i doskonalenie usług publicznych;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 2.3.1. podejmowanie działań w celu podniesienia poziomu bezpieczeństwa osobistego i publicznego,
- 2.3.2. podejmowanie działań służących poprawie sprawności obsługi społeczeństwa przez instytucje administracji publicznej, w tym e-usług publicznych,
- 2.3.3. podejmowanie działań dla poprawy dostępności i podniesienia jakości świadczeń zdrowotnych oraz na rzecz ograniczenia zachorowalności mieszkańców regionu,
- 2.3.4. podejmowanie działań na rzecz upowszechniania i poprawy dostępności do kultury,
- 2.3.5. zwiększenie dostępności do usług publicznych wyższego rzędu w ośrodkach ponadlokalnych,
- 2.3.6. podejmowanie działań służących poprawie jakości usług publicznego transportu zbiorowego,

- 2.3.7. współpraca jednostek samorządu terytorialnego dla efektywnej realizacji usług publicznych.

3. CEL STRATEGICZNY

WZMOCNIENIE REGIONALNEGO KAPITAŁU LUDZKIEGO I SPOŁECZNEGO

3.1. CEL OPERACYJNY:

kształtowanie regionalnego sektora obywatelskiego;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 3.1.1. wielodziedzinowy regionalny budżet obywatelski,
- 3.1.2. popularyzacja wiedzy o regionie i wzmocnienie tożsamości jego mieszkańców.

3.2. CEL OPERACYJNY:

wzrost społecznej integracji;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 3.2.1. rozwój infrastruktury służącej integracji społecznej i zawodowej,
- 3.2.2. wsparcie działań na rzecz osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- 3.2.3. podejmowanie działań na rzecz zwiększenia udziału i roli kobiet na rynku pracy oraz w życiu publicznym,
- 3.2.4. wsparcie działań na rzecz rozwijania sieci mieszkań chronionych i wspomaganych,
- 3.2.5. wspieranie ekonomii społecznej.

3.3. CEL OPERACYJNY:

doskonalenie regionalnego i lokalnych rynków pracy;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 3.3.1. kształtowanie i rozwój usług edukacyjnych i społecznych ukierunkowanych na wzmocnienie rynków pracy,
- 3.3.2. wspieranie i pobudzanie aktywności zawodowej mieszkańców regionu.

3.4. CEL OPERACYJNY:

poprawa efektywności kształcenia;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 3.4.1. wsparcie innowacyjnych metod kształcenia dzieci i młodzieży,
- 3.4.2. działania na rzecz podniesienia jakości oraz atrakcyjności szkolnictwa zawodowego,
- 3.4.3. rozwój systemu wspierania uczniów z dysfunkcjami i niepełnosprawnościami,
- 3.4.4. wspieranie działań na rzecz rozwoju umiejętności i postaw kreatywnych i przedsiębiorczych.

3.5. CEL OPERACYJNY:

regionalna polityka wspierania seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 3.5.1. wspieranie systemu aktywizacji osób starszych,
- 3.5.2. realizowanie działań z zakresu rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych.

3.6. CEL OPERACYJNY:

kształtowanie postaw prozdrowotnych i prosportowych;

- 3.6.1. wspieranie przedsięwzięć sportowych w regionie oraz promowanie upowszechniania kultury fizycznej,
- 3.6.2. działania na rzecz rozwoju edukacji kultury fizycznej,
- 3.6.3. wspieranie działań na rzecz kształtowania postaw prozdrowotnych.

4. CEL STRATEGICZNY

**ODPOWIEDZIALNE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW I OCHRONA WALORÓW ŚRODOWISKA
NATURALNEGO I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO**

4.1. CEL OPERACYJNY:

poprawa stanu wszystkich komponentów środowiska;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 4.1.1. działania w zakresie zwalczania źródeł niskiej emisji, szczególnie w uzdrowiskach,
- 4.1.2. wspieranie edukacji ekologicznej w oparciu o zasoby lokalne (infrastrukturalne, przyrodnicze i kulturowe),
- 4.1.3. rekultywacja i zagospodarowanie terenów przemysłowych i wydobywczych.

4.2. CEL OPERACYJNY:

racjonalne wykorzystanie walorów i zasobów środowiska;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 4.2.1. zachowanie i racjonalne wykorzystanie zasobów glebowych i leśnych,
- 4.2.2. wspieranie racjonalnej gospodarki zasobami wód termalnych i leczniczych w regionie,
- 4.2.3. prowadzenie działań na rzecz efektywnej ochrony wartości krajobrazu,
- 4.2.4. wzmocnienie potencjału uzdrowiskowego i turystycznego.

4.3. CEL OPERACYJNY:

ochrona przed klęskami żywiołowymi;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 4.3.1. wspieranie rozwoju systemu małej retencji wodnej w regionie (poprawa stanu technicznego i skuteczności zbiorników małej retencji),

- 4.3.2. realizacja działań służących minimalizacji zagrożeń wynikających z ekstremalnych zjawisk atmosferycznych i awarii przemysłowych,
- 4.3.3. właściwe zagospodarowanie przestrzenne terenów zagrożonych zjawiskami przyrodniczymi, w tym powodziami i suszami,
- 4.3.4. doskonalenie metod szkolenia służb i innych podmiotów ratowniczych oraz poprawa ich wyposażenia w sprzęt ratowniczy.

4.4. CEL OPERACYJNY:

wspieranie produkcji energii ze źródeł odnawialnych oraz wspieranie bezpieczeństwa energetycznego;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 4.4.1. wsparcie rozwoju energetyki sieciowej i rozproszonej,
- 4.4.2. stymulowanie prac badawczych i wdrożeniowych związanych z produkcją energii ze źródeł odnawialnych,
- 4.4.3. podejmowanie działań na rzecz oszczędności zużycia energii.

4.5. CEL OPERACYJNY:

ochrona obiektów i terenów dziedzictwa kulturowego;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 4.5.1. wsparcie przedsięwzięć służących rozwojowi kultury i dziedzictwa kulturowego w regionie,
- 4.5.2. wspieranie zintegrowanych działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego i jego promocji.

4.6. CEL OPERACYJNY:

rozwój gospodarki o obiegu zamkniętym;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 4.6.1. wsparcie przedsięwzięć na rzecz zmniejszenia zużycia surowców oraz ograniczenia wytwarzania odpadów w procesach produkcyjnych,
- 4.6.2. wsparcie projektów wykorzystujących rynek surowców wtórnych i „re-manufacturing”,
- 4.6.3. rozwój modeli biznesowych wspierających rozbudowane systemy serwisowania i napraw produktów,
- 4.6.4. edukacja społeczna na rzecz gospodarki o obiegu zamkniętym (kampanie społeczne, kampanie świadomościowe).

5. CEL STRATEGICZNY

WZMOCNIENIE PRZESTRZENNEJ SPÓJNOŚCI REGIONU

5.1. CEL OPERACYJNY:

rozwój regionalnej sieci dróg publicznych i sieci kolejowej;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 5.1.1. modernizacja dróg i linii kolejowych na terenie województwa, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki transportu ciężkiego,
- 5.1.2. budowa obwodnic miejscowości,
- 5.1.3. rozwój i budowa systemów kolei aglomeracyjnej w obrębie miast o znaczeniu regionalnym i subregionalnym, będących generatorami ruchu aglomeracyjnego,
- 5.1.4. modernizacja taboru na potrzeby regionalnego systemu transportu publicznego,
- 5.1.5. rozwój systemu regionalnego transportu towarowego, w tym budowa intermodalnych węzłów logistycznych i przeładunkowych,
- 5.1.6. budowa i modernizacja przepraw mostowych w regionie,
- 5.1.7. rozwój zintegrowanych subregionalnych systemów transportu publicznego,
- 5.1.8. wsparcie działań na rzecz zwiększenia efektywności transportu w ujęciu proekologicznym (elektromobilność),
- 5.1.9. wykorzystanie dróg wodnych, w szczególności Odry do żeglugi turystycznej i pasażerskiej oraz transportu wodnego,
- 5.1.10. rozwój sieci dróg rowerowych.

5.2. CEL OPERACYJNY:

wzrost dostępności regionalnej infrastruktury informacyjnej o wysokich standardach funkcjonalno-użytkowych;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 5.2.1. rozbudowa Dolnośląskiej Sieci Szkieletowej w zakresie dostępności internetu w każdym gospodarstwie domowym,
- 5.2.2. rozwój Dolnośląskiej Infrastruktury Informacji Przestrzennej w zakresie zwiększenia dostępności do zasobów informacyjnych o regionie.

5.3. CEL OPERACYJNY:

wspieranie współpracy międzyregionalnej i transgranicznej;

KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH:

- 5.3.1. rozwój współpracy międzyregionalnej,
- 5.3.2. rozwój współpracy transgranicznej.

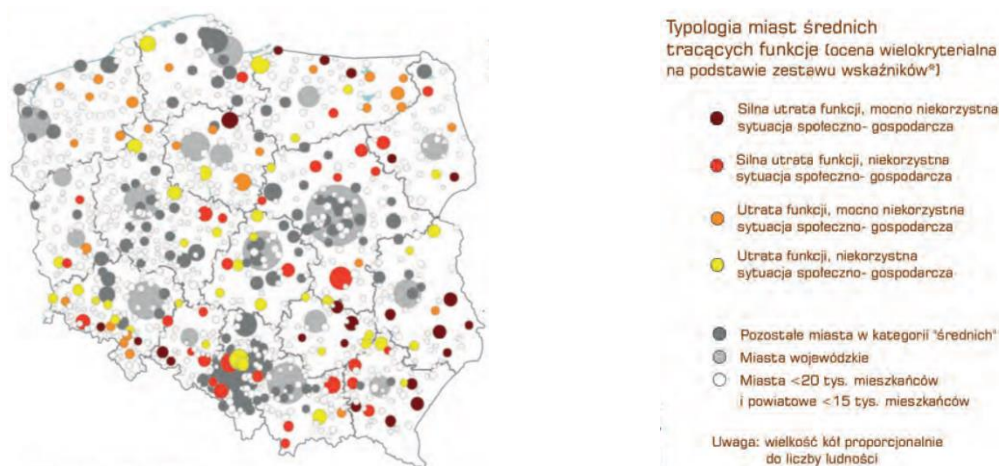
3. Terytorialny wymiar polityki rozwoju

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030 podchodzi w sposób zintegrowany do określania kierunków rozwoju województwa. Podejście to w spójny sposób uwzględnia politykę społeczno-gospodarczą oraz przestrzenną. Dokument jest zgodny z przyjętymi kierunkami rozwoju określonymi w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego 2030. Terytorialny wymiar polityki rozwoju polega na wskazaniu na terenie województwa interwencji skierowanej z poziomu krajowego oraz regionalnego. Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030 zakłada dwa wymiary terytorialne interwencji publicznej: horyzontalny oraz obszarowy. Wymiar horyzontalny obejmuje działania strategiczne, których specyfika i zdiagnozowany zakres oddziaływania nie cechuje się koncentracją terytorialną i realizowany jest przez samorząd województwa na obszarze całego województwa w oparciu o określone kryteria. Wymiar obszarowy obejmuje natomiast działania strategiczne ukierunkowane terytorialnie – skierowane do konkretnych obszarów województwa – Obszarów Strategicznej Interwencji (OSI), w których zdiagnozowano koncentrację zjawisk szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji regionalnej polityki rozwoju. Obszary te odzwierciedlają potencjały i problemy rozwojowe w układzie terytorialnym, które będą przedmiotem zainteresowania Strategii. Obejmują one zarówno obszary o szczególnym potencjale rozwojowym, jak i te, które wymagają troski ze względu na występujące zapóźnienia. Konsekwencją wyznaczenia OSI będzie terytorialne podejście do Programów Operacyjnych realizowanych przez Samorząd Województwa Dolnośląskiego. W związku z długookresowym wymiarem SRWD 2030 proces wdrażania będzie obejmował ewaluację zakresu przestrzennego OSI.

3.1. POZIOM KRAJOWY

Wyzwania rozwojowe miast. *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR)* wskazuje miejsca kumulacji problemów rozwojowych zaznaczające się szczególnie na terenie małych i średnich miast. Spośród 122 miast średnich w kraju (powyżej 20 tys. mieszkańców i powyżej 15 tys. mieszkańców ośrodki powiatowe, z wyłączeniem miast wojewódzkich) podlegających procesom degradacji i wymagających rewitalizacji, na terenie województwa dolnośląskiego w SOR zidentyfikowanych zostało 14 ośrodków zagrożonych utratą funkcji społeczno-gospodarczych, które będą przedmiotem interwencji państwa. Najsilniejszą utratą funkcji oraz niekorzystną sytuacją społeczno-gospodarczą odznaczają się Jelenia Góra oraz Wałbrzych. Niekorzystną sytuację zaobserwowano również w następujących miastach: Kamienna Góra, Ząbkowice Śląskie, Nowa Ruda, Kłodzko, Bielawa, Lubin oraz Zgorzelec, Dzierżonów, Jawor i Bolesławiec. W ośrodkach tych następuje osłabienie ich znaczenia społeczno-gospodarczego. W miastach tych obserwuje się problemy rozwojowe związane są ze spadkiem liczby ludności (zwłaszcza wykształconej, w wieku produkcyjnym), starzeniem się populacji, niedopasowaniem podaży do popytu na rynku pracy, osłabieniem bazy ekonomiczno-budżetowej samorządów oraz z niewystarczającą dostępnością transportową (w tym powiązaniem transportem zbiorowym z innymi miastami i regionami). Według prognozy demograficznej GUS najintensywniejszym procesom kurczenia będą podlegały miasta w podregionach wałbrzyskim, jeleniogórskim i legnicko-głogowskim. Spadek liczby mieszkańców dotyczy będzie przede wszystkim mieszkańców największych miast (Jelenia Góra, Lubin, Wałbrzych). Na tym tle korzystną sytuacją demograficzną będą charakteryzować się miasta podregionu wrocławskiego, w których w większości wystąpi mniej lub bardziej znaczący wzrost liczby mieszkańców. Przewiduje się, że największy wzrost zaludnienia nastąpi w miastach położonych w strefie podmiejskiej Wrocławia: Siechnicach i Kątach Wrocławskich.

RYSUNEK 1. MIASTA ŚREDNIE TRACĄCE FUNKCJE SPOŁECZNO-GOSPODARCZE.

Źródło: Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) przyjęta Uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.

Zdiagnozowanym problemem w miastach jest również zanieczyszczenie powietrza, będące wynikiem m.in. użytkowania przestarzałych źródeł ciepła (wykorzystujących paliwa niskiej jakości do ogrzewania mieszkań i domów), jak też suburbanizacji i związanego z nią niekontrolowanego rozprzestrzeniania się zabudowy. Barierą rozwojową ośrodka wojewódzkiego jest natomiast ograniczona dostępność transportowa wewnątrz jego obszaru funkcjonalnego. Odnotowuje się również niską efektywność zarządzania strategicznego i niewystarczający stopień współpracy sąsiadujących JST (m.in. w ograniczaniu ekspansji na obszary niezabudowane oraz w realizacji strategii niskoemisyjnych i adaptacji do zmian klimatu, czy organizacji transportu zbiorowego).

TABELA 1. WYKAZ DOLNOŚLĄSKICH MIAST ŚREDNICH TRACĄCYCH FUNKCJE SPOŁECZNO-GOSPODARCZE.

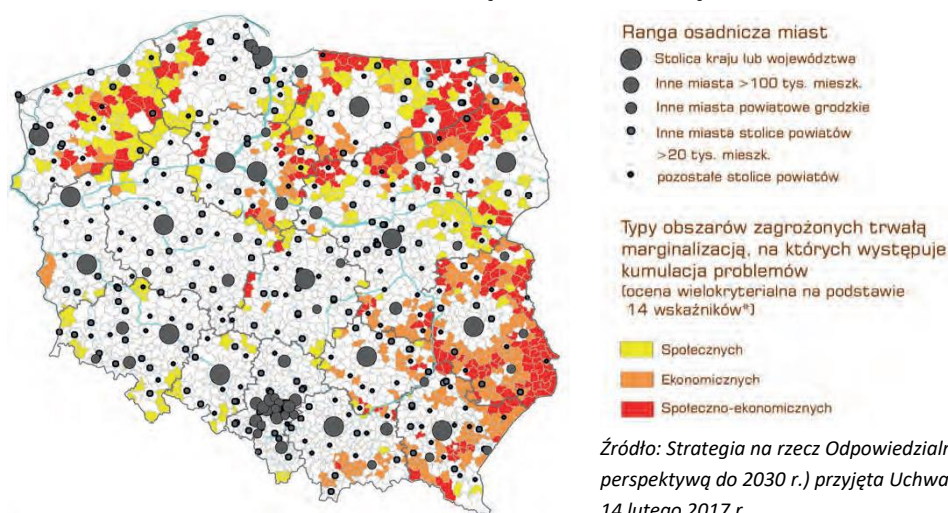
Lp.	Lp. SOR	Nazwa	Liczba mieszkańców (2014, tys.)	Nasilenie problemów społeczno-gospodarczych – suma OP (S+E)	Typologia (nazwa zgodna z SOR)
1.	21.	Kamienna Góra	19,9	77	znacząca utrata funkcji, wyjątkowo niekorzystna sytuacja społeczno-gospodarcza
2.	22.	Ząbkowice Śląskie	15,6	76	
3.	41.	Jelenia Góra	81,4	59	wyraźna utrata funkcji, niekorzystna sytuacja społeczno-gospodarcza
4.	57.	Nowa Ruda	23,0	94	utrata funkcji, wyjątkowo niekorzystna sytuacja społeczno-gospodarcza
5.	59.	Kłodzko	27,8	79	
6.	61.	Bielawa	31,0	74	
7.	71.	Wałbrzych	116,7	77	
8.	73.	Lubań	21,8	71	
9.	86.	Zgorzelec	31,5	67	utrata funkcji, niekorzystna sytuacja społeczno-gospodarcza
10.	89.	Dzierżonów	34,2	65	
11.	93.	Jawor	23,8	64	
12.	104.	Bolesławiec	39,5	58	
13.	114.	Świebodzice	23,2	60	
14.	118.	Złotoryja	16,1	62	

Źródło: Delimitacja miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze opracowano dla potrzeb Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, P. Śleszyński, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa, listopad 2016 r.

Wyzwania rozwojowe obszarów wiejskich. Obszary wiejskie (w szczególności położone poza obszarem funkcjonalnym dużych aglomeracji) charakteryzują się stosunkowo niskim poziomem jakości życia mieszkańców i surowcowym charakterem produkcji. Mimo wzrostu dochodów gospodarstw domowych na obszarach wiejskich w kraju po roku 2004, ich poziom nadal jest niższy od średniej krajowej. Deficyt wolnych miejsc pracy, niski poziom przedsiębiorczości i kwalifikacji mieszkańców sprawiają, iż mimo

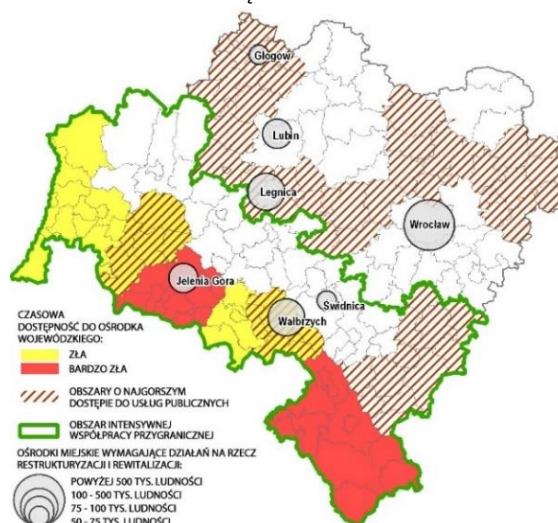
nadwyżki siły roboczej, na obszarach wiejskich notuje się niski poziom mobilności zawodowej. Deficyty rozwojowe związane są także z niedostatecznie rozwiniętą infrastrukturą, w szczególności: energetyczną, wodno-kanalizacyjną, urządzeniami melioracji i małej retencji oraz transportową (w zakresie połączeń z miastami wojewódzkimi, połączeń podmiejskich i w obrębie lokalnych rynków pracy). Część obszarów wiejskich, mimo zróżnicowanych potencjałów rozwojowych, uzależniona jest od rolnictwa, ponieważ na obszarach tych nie wykształciły się pozarolnicze specjalizacje gospodarcze. Oznacza to brak na tych terenach stabilnych pozarolniczych miejsc pracy. Obszary o przeważającej funkcji rolniczej są silnie zróżnicowane regionalnie. Należą do nich zarówno te, gdzie rolnictwo boryka się z trudnościami o charakterze strukturalnym (np. niekorzystna struktura agrarna i struktura demograficzna), jak również te z wysokowydajnym rolnictwem. Również w przestrzeni Dolnego Śląska można również wyróżnić skupiska gmin wiejskich i powiązanych z nimi funkcjonalnie małych miast zagrożonych trwałą marginalizacją, gdzie występuje kumulacja problemów społecznych i ekonomicznych. Obszary te charakteryzuje m.in. nasilona emigracja osób w wieku produkcyjnym oraz ograniczony dostęp do usług, co prowadzi do dalszego nasilania się emigracji i kurczenia zasobów.⁵

RYSUNEK 2. OBSZARY ZAGROŻONE TRWAŁĄ MARGINALIZACJĄ.

W Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego wyodrębnione zostały obszary, które dla pełnego wykorzystania ich potencjałów rozwojowych wymagają zewnętrznej interwencji. Obszary te nazwano Obszarami Strategicznej Interwencji (OSI). Wyznaczone zostały zarówno w skali kraju, jak i regionu, na podstawie zidentyfikowanych obszarów problemowych, po to, aby właśnie tam mogła być kierowana adekwatna interwencja publiczna (Rysunek 3.).

RYSUNEK 3. OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI NA TERENIE WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO.

⁵ Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) – Uchwała nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.

3.2. POZIOM REGIONALNY

OBSZARY FUNKCJONALNE w projekcie planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego

Jako obszary funkcjonalne o znaczeniu ponadregionalnym oraz regionalnym, ze względu na istotne znaczenie dla polityki przestrzennej województwa, ustalone zostały w planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego: miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego, miejskie obszary funkcjonalne ośrodków regionalnych, obszar przygraniczny, obszar górski, obszar cenny przyrodniczo.

RYSUNEK 5. GÓRSKI I PRZYGRANICZNY OBSZAR FUNKCJONALNY.

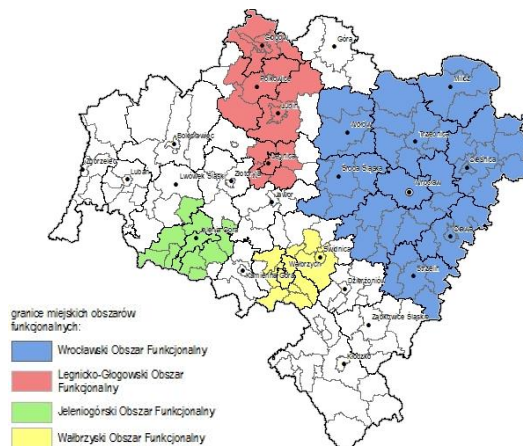

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego (listopad 2017).

ROZWÓJ SPOŁECZNY

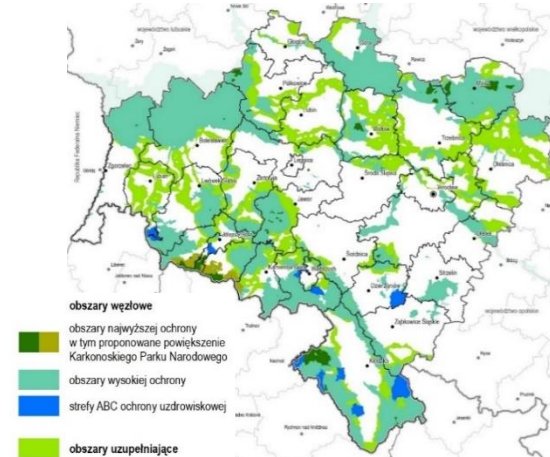
W przestrzeni województwa dolnośląskiego najwyższym poziomem rozwoju społecznego (czyli obszarem koncentracji pozytywnych cech społecznych) charakteryzują się gminy miejskie, a także gminy położone w sąsiedztwie większych ośrodków miejskich regionu (Wrocławia, Jeleniej Góry, Wałbrzycha). Najwyższy poziom rozwoju społecznego wykazują gminy miejskie o silnie wykształconej funkcji turystycznej: Karpacz, Polanica-Zdrój, Wrocław, Szczawno-Zdrój, Szklarska Poręba oraz Duszniki-Zdrój. Wysoki poziom rozwoju społecznego odnotowano m.in. w gminach podmiejskich stolicy regionu (Czernica, Siechnice), a także w miastach Zgorzelec, Bolesławiec i Jelenia Góra. W klasach, gdzie poziom rozwoju społecznego zdefiniowany został jako bardzo wysoki i wysoki

RYSUNEK 4. MIEJSKIE OBSZARY FUNKCJONALNE.

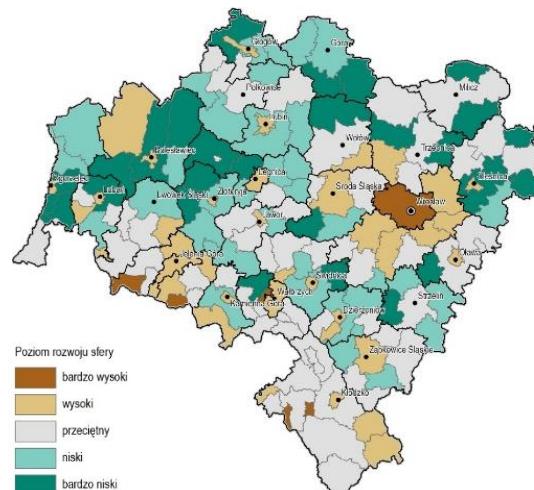

Źródło: Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego (listopad 2017).

RYSUNEK 6. OBSZAR FUNKCJONALNY CENNY PRZYRODNICZO.

RYSUNEK 7. POZIOM ROZWOJU SPOŁECZNEGO GMIN WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO [2015].

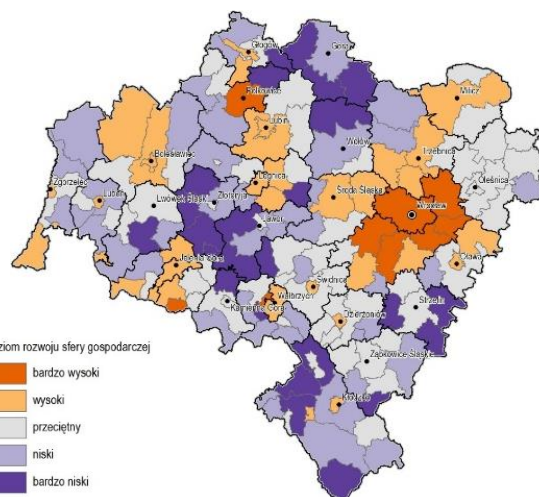
Źródło: opracowanie własne IRT na podstawie danych GUS.

znalazło się ponad 25% gmin Dolnego Śląska (43 jednostki, w tym 6 gmin z bardzo wysokim poziomem rozwoju). Gminy o bardzo niskim i niskim poziomie rozwoju społecznego to przede wszystkim gminy wiejskie z niewielkim udziałem gmin miejsko-wiejskich. W przestrzeni województwa dolnośląskiego, charakterystyczne jest ich występowanie przede wszystkim w części zachodniej (powiat bolesławiecki, złotoryjski, lubański, zgorzelecki i zachodnia część powiatu legnickiego), północnej (powiat głogowski, górowski, częściowo milicki, trzebnicki, wołowski i oleśnicki) oraz części południowej (z powiatem ząbkowickie, dzierzoniowskim i strzelińskim). Pozostała część obszaru Dolnego Śląska zakwalifikowana została do kategorii gmin o przeciętnym poziomie rozwoju sfery społecznej (blisko 59% jednostek). Jednostki administracyjne, w których poziom rozwoju społecznego osiągnął wartość bardzo niską lub niską w stosunku do reszty gmin województwa dolnośląskiego charakteryzują się niedostatecznym rozwojem usług publicznych, a także niższą dostępnością do nich. Przekłada się to bezpośrednio na niższą jakość kapitału społecznego, a tym samym na jakość i standard życia mieszkańców.

ROZWÓJ GOSPODARCZY

Na Dolnym Śląsku można zaobserwować duże zróżnicowanie przestrzenne poziomu rozwoju sfery gospodarczej. Pasma i obszary odznaczające się bardzo wysokim poziomem rozwoju gospodarczego zlokalizowane są wokół największych ośrodków miejskich oraz wzdłuż najważniejszych korytarzy komunikacyjnych. Koncentracją pozytywnych dla rozwoju gospodarczego cech regionu charakteryzuje się stolica regionu – miasto Wrocław wraz z sąsiadującymi z nim gminami, w tym w szczególności w powiecie wrocławskim (gminy: Czernica, Długołęka, Kąty Wrocławskie, Kobierzyce i Siechnice). Wysokim poziomem rozwoju gospodarczego odznaczają się również: pasmo

RYSUNEK 8. POZIOM ROZWOJU GOSPODARCZEGO GMIN WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO [2015].

Źródło: opracowanie własne IRT na podstawie danych GUS.

Głogów-Polkowice-Lubin-Legnica oraz obszary wokół Bolesławca, Jeleniej Góry oraz Wałbrzycha. Natomiast koncentracja negatywnych dla rozwoju gospodarczego cech występuje głównie w gminach północnej części województwa dolnośląskiego, w powiatach głogowskim i górowskim oraz w powiatach złotoryjskim, lwóweckim i południowej części powiatu jaworskiego, a także w zachodniej części kotliny Kłodzkiej.

3.3. MACIERZ KIERUNKÓW INTERWENCJI

Lp.	Cel strategiczny	Priorytety (cele operacyjne)	Wymiar horyzontalny	Wymiar obszarowy – Obszar Strategicznej Interwencji
1.	EFEKTYWNE WYKORZYSTANIE GOSPODARCZEGO POTENCJAŁU REGIONU	1.1. Wspieranie endogenicznych potencjałów gospodarczych subregionów		<ul style="list-style-type: none"> – miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze – uzdrowiska – obszary RIS – obszary o wysokim potencjale turystyczno-rekreacyjnym środowiska przyrodniczego i kulturowego – obszary wyspecjalizowanej strefy gospodarczej dla rolnictwa – obszary potencjalnej eksploatacji złóż kopalin – obszar funkcjonalny górski
		1.2. Wzmocnienie krajowej i europejskiej konkurencyjności regionu i jego marki		
		1.3. Wzmacnianie innowacyjności regionu		<ul style="list-style-type: none"> – ośrodki regionalne: Wrocław, Jelenia Góra, Legnica, Wałbrzych – miejskie obszary funkcjonalne
		1.4. Wspieranie rozwoju oraz rewitalizacja obszarów miejskich i wiejskich		<ul style="list-style-type: none"> – miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze – obszary o niskim poziomie aktywności gospodarczej

Lp.	Cel strategiczny	Priorytety (cele operacyjne)	Wymiar horyzontalny	Wymiar obszarowy – Obszar Strategicznej Interwencji
				<ul style="list-style-type: none"> – obszary o wysokiej stopie bezrobocia i wymagające aktywizacji biernych zawodowo – miejskie obszary funkcjonalne
2.	ZWIĘKSZENIE JAKOŚCI I DOSTĘPNOŚCI USŁUG PUBLICZNYCH	<p>2.1. Poprawa stanu regionalnej infrastruktury technicznej</p> <p>2.2. Rozwój i modernizacja regionalnej infrastruktury społecznej z uwzględnieniem potrzeb osób niepełnosprawnych i starszych</p> <p>2.3. Rozwój i doskonalenie usług publicznych</p>	 	<ul style="list-style-type: none"> – obszary wyposażone w wodociąg, kanalizację, gaz i ciepło sieciowe poniżej średniej dla województwa – górski obszar funkcjonalny – ośrodki regionalne: Wrocław, Jelenia Góra, Legnica, Wałbrzych – miejskie obszary funkcjonalne – obszary o wysokim potencjale turystyczno-rekreacyjnym środowiska przyrodniczego i kulturowego – miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze – obszary zagrożone trwałą marginalizacją – obszary o słabym dostępie do usług publicznych
3.	WZMOCNIENIE REGIONALNEGO KAPITAŁU LUDZKIEGO I SPOŁECZNEGO	<p>3.1. Kształtowanie regionalnego sektora obywatelskiego (m.in. wielodzielinowy regionalny budżet obywatelski)</p> <p>3.2. Wzrost społecznej integracji</p> <p>3.3. Doskonalenie regionalnego i lokalnych rynków pracy</p> <p>3.4. Poprawa efektywności kształcenia</p> <p>3.5. Regionalna polityka wspierania seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami</p> <p>3.6. Kształtowanie postaw prozdrowotnych i prospoportowych</p>	 	<ul style="list-style-type: none"> – miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze – obszary o wysokiej stopie bezrobocia i wymagające aktywizacji biernych zawodowo – obszary o najniższych wynikach egzaminów zewnętrznych na wszystkich etapach edukacji – obszary o odsetku dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym poniżej średniej dla województwa – miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze – obszary wysokiego obciążenia demograficznego
4.	ODPOWIEDZIALNE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW I OCHRONA WALORÓW ŚRODOWISKA NATURALNEGO I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	<p>4.1. Poprawa stanu wszystkich komponentów środowiska</p> <p>4.2. Racjonalne wykorzystanie walorów i zasobów środowiska</p> <p>4.3. Ochrona przed klęskami żywiołowymi</p> <p>4.4. Wspieranie produkcji energii ze źródeł odnawialnych oraz wspieranie bezpieczeństwa energetycznego</p> <p>4.5. Ochrona obiektów i terenów dziedzictwa kulturowego</p> <p>4.6. Rozwój gospodarki o obiegu zamkniętym</p>	 	<ul style="list-style-type: none"> – ośrodki miejskie i gminy, na których stwierdzono przekroczenia standardów jakości powietrza – obszary aglomeracji ściekowych niespełniające wymagań akcesyjnych – miejskie obszary funkcjonalne – obszary wyspecjalizowanej strefy gospodarczej dla rolnictwa – obszary ochrony rolniczej przestrzeni produkcyjnej – obszary potencjalnej eksploatacji złóż kopalin – obszar cenny przyrodniczo – obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi – ośrodki miejskie i gminy, na których stwierdzono przekroczenia standardów jakości powietrza – obszary cenne kulturowo
5.	WZMOCNIENIE PRZESTRZENNEJ SPÓJNOŚCI REGIONU	<p>5.1. Rozwój regionalnej sieci dróg publicznych i sieci kolejowej</p> <p>5.2. Wzrost dostępności regionalnej infrastruktury informacyjnej o wysokich standardach funkcjonalno-użytkowych</p> <p>5.3. Wspieranie współpracy międzyregionalnej i transgranicznej</p>	 	<ul style="list-style-type: none"> – obszary poprawy dostępności drogowej do ośrodka wojewódzkiego (ponad 60 min) – obszary poprawy dostępności do ośrodka regionalnego (ponad 30 min) – miejskie obszary funkcjonalne – górski obszar funkcjonalny – obszary wykluczenia informatycznego

 – działania obejmujące obszar województwa

4. Ramy finansowe Strategii rozwoju województwa dolnośląskiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030 jest płaszczyzną wielostronnej współpracy samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, administracji rządowej, podmiotów gospodarczych, instytucji oraz mieszkańców województwa. Z tego względu, identyfikując źródła finansowania przedsięwzięć rozwojowych wynikających z zapisów SRWD 2030, należy wskazać na ich wielość i zróżnicowane pochodzenie. Oznacza to konieczność oparcia systemu jej finansowania na zasadzie montażu różnych źródeł środków finansowych. Ponadto, w zakresie ram finansowych SRWD 2030, należy wydzielić:

1. okres do 2020 roku, ze względu na realizację programów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej (w perspektywie finansowej 2014-2020 + 3 lata na rozliczanie projektów)
2. lata 2021-2030

Posiadać one będą zróżnicowaną charakterystykę, zwłaszcza jeśli chodzi o środki rozwojowe pochodzące z budżetu Unii Europejskiej, w perspektywie do 2020 roku oraz w nowej perspektywie finansowej 2020+.

W okresie do 2020 roku źródłami finansowania polityki rozwoju Dolnego Śląska będą w szczególności:

1. Budżet Państwa, w tym środki pochodzące z Kontraktu Terytorialnego Województwa Dolnośląskiego;
2. Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne (EFIS), w tym środki dystrybuowane w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2014-2020, programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej oraz PROW 2014-2020, PO Ryby 2014-2020, PO WER 2014-2020;
3. Europejski Fundusz na rzecz Inwestycji Strategicznych (EFIS);
4. środki pochodzące z międzynarodowych instytucji finansowych, np. Bank Światowy, Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju, Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych;
5. budżety jednostek samorządu terytorialnego, w tym budżet Województwa Dolnośląskiego;
6. instrumenty finansowe (zwrotne, m.in. pożyczki, poręczenia, gwarancje, inwestycje kapitałowe oraz inwestycje quasi-kapitałowe) udostępniane przez regionalne instytucje finansowe, m.in. Dolnośląski Fundusz Rozwoju.

Planowanie nakładów finansowych na realizację polityki rozwoju regionu po 2020 roku (w nowej perspektywie finansowej 2020+) jest utrudnione ze względu na długi horyzont czasowy oraz trwające pertraktacje w sprawie przyszłego kształtu wieloletnich ram finansowych Unii Europejskiej oraz zasad funkcjonowania Polityki Spójności i Wspólnej Polityki Rolnej po 2020 roku. Stwarza to daleko idące trudności w oszacowaniu tych nakładów. Niemniej jednak pewnym jest, że po 2020 roku istotnej zmianie ulegnie struktura źródeł finansowania polityki rozwoju regionu. Ciężar finansowania interwencji publicznej w znacznej mierze zostanie przerzucony na źródła krajowe zarówno publiczne, jak i prywatne.

Po 2020 roku udział funduszy unijnych w całkowitej puli środków rozwojowych, ze względu na wzrost zamożności polskich regionów będzie relatywnie mniejszy. Ważna jest zatem zmiana sposobu redystrybucji

środków przekazywanych w ramach subwencji i dotacji do jednostek samorządu terytorialnego, tak aby zapewnić na odpowiednim poziomie finansowanie zadań własnych samorządów. Trzeba zacząć już dziś przygotowywać się do zmiany źródeł finansowania inwestycji po to, aby po 2020 roku, kiedy wygaszone zostaną środki unijne, uniknąć zastoju w inwestycjach. Należy rozważyć szersze otwarcie na partnerstwo publiczno-privatne, ponieważ kapitał prywatny może się stać głównym źródłem wsparcia inwestycji infrastrukturalnych. Innym mechanizmem finansowania działań rozwojowych w regionie mogą być fundusze partycypacyjne, na które składałyby się lokalne jednostki samorządu terytorialnego oraz Samorząd Województwa Dolnośląskiego. Mechanizm ten służyłby realizacji zadań, które swym zasięgiem i oddziaływaniem przekraczałyby granice administracyjne poszczególnych gmin. Istotnym mechanizmem finansowania działań po 2020 roku powinny nadal być instrumenty finansowe (zwrotne) udostępniane przez regionalne instytucje finansowe, posiadające w obrocie zarówno środki z poprzedniej perspektywy finansowej 2007-2013 (tzw. środki post-Jeremie), jak i środki zwrotne, które nadal będą w obrocie po perspektywie finansowej 2014-2020.

Opierając się na Wieloletniej Prognozie Finansowej Województwa Dolnośląskiego można wskazać, że na realizację zadań rozwojowych do 2030 r., Samorząd Województwa Dolnośląskiego przeznaczy z własnych środków kwotę przeszło 10 mld zł. Wysokość środków dostępnych z budżetu państwa i Unii Europejskiej na finansowanie działań strategicznych regionu w okresie 2021-2030 zostanie określona w nowym Kontrakcie Terytorialnym dla Województwa Dolnośląskiego. Ponadto, szereg działań rozwojowych realizowanych i finansowanych będzie przez lokalne jednostki samorządu terytorialnego oraz podmioty publiczne i prywatne. Zadaniem Samorządu Województwa Dolnośląskiego będzie zachęcanie ich do inwestowania oraz stwarzania warunków dla ukierunkowania tych wydatków zgodnie z celami SRWD 2030. Wysokość środków na realizację wymienionych celów zostanie precyzyjnie określona w planie wykonawczym Strategii, zawierającym docelowy katalog programów rozwoju i polityk realizujących zapisy SRWD 2030.

5. System wdrażania SRWD 2030

Podstawowym celem systemu wdrażania SRWD 2030 jest zapewnienie efektywnej realizacji jej celów strategicznych, operacyjnych oraz kierunków działań, w oparciu o przejrzysty proces programowania strategicznego i wydatkowania środków publicznych w województwie.

5.1. PROGRAMOWANIE ROZWOJU

Najważniejszymi dokumentami określającymi politykę rozwoju Dolnego Śląska i wyzwania stojące przed regionem są Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego. Są one również nadrzędne względem wszystkich pozostałych dokumentów strategicznych, programowych, planistycznych czy finansowych przygotowywanych na poziomie regionalnym. W związku z przygotowywaną **reformą systemu zarządzania rozwojem kraju**, w tym planowaną po 2020 roku **integracją planowania strategicznego i przestrzennego** na poziomie regionalnym, zapisy SRWD 2030 będą ściśle powiązane z ustaleniami aktualizowanego PZPWD.

Dokumentami o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, stanowiącymi zasadnicze narzędzie realizacji zapisów SRWD 2030, będą **wojewódzkie programy rozwoju i polityki wojewódzkie**. Programy będą opracowywane w zakresie działań leżących w zakresie kompetencyjnym samorządu regionalnego. Programy rozwoju mogą być poprzedzone opracowaniem strategii terytorialnych, sektorowych lub dziedzinowych. Natomiast polityki będą dotyczyły zadań publicznych leżących poza zakresem bezpośredniego wpływu i dotyczyć będą takich działań jak inicjowanie współpracy poszczególnych interesariuszy w regionie, wsparcie finansowe i merytoryczne dla przedsięwzięć o istotnej wartości dodanej, zabieganie o inwestycje rządowe w regionie czy też racjonalne wydatkowanie funduszy europejskich. Niektóre dziedziny będą jednak zawierały wspólne elementy programów rozwoju i polityk. Jest to związane z naturalnym przenikaniem się kompetencji podmiotów odpowiedzialnych za daną dziedzinę życia społeczno-gospodarczego.

Programy rozwoju i polityki będą dokumentami o średniookresowej perspektywie realizacji, jednak nie dłuższej niż obowiązująca strategia regionalna. Powinny one realizować także jeden lub więcej celów operacyjnych oraz precyzować przyjęte kierunki działań konieczne dla ich realizacji i odnosić się do przestrzeni, sektorów, dziedzin lub subregionów.

Tworzone dokumenty operacyjno-wdrożeniowe powinny być przygotowywane w powiązaniu z zapisami SRWD 2030 oraz zawierać przynajmniej:

1. wnioski z diagnozy stanu w odniesieniu do danego obszaru tematycznego oraz wnioski z raportu ewaluacyjnego (jeśli takie opracowania istnieją);
2. część projekcyjną zawierającą cel główny i cele szczegółowe, z odniesieniem do odpowiednich zapisów SRWD 2030, w tym sprecyzowanie przyjętych kierunków działań;
3. plan finansowy i podstawowe założenia systemu realizacji, w tym źródła finansowania realizacji, szacowane kwoty środków i ich podział między poszczególne cele;
4. monitoring – opis sposobu monitorowania i oceny stopnia osiągnięcia celu głównego i celów szczegółowych.

Dla implementacji zasady zintegrowanego zarządzania rozwojem regionu programy rozwoju i polityki powinny określać podejście terytorialne do rozwoju województwa w danym obszarze tematycznym (podejście w oparciu o zapisy SRWD 2030). W sytuacji, gdy dany obszar tematyczny będący przedmiotem opracowania, regulowany jest przez akty normatywne o charakterze szczegółowym, powinien on w swojej treści uwzględniać także te zapisy.

Docelowy katalog programów rozwoju i polityk oraz ich zakres tematyczny określi **Plan wykonawczy SRWD 2030** uchwalony przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego po zatwierdzeniu SRWD 2030 przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego. Plan wykonawczy określać będzie również komórki organizacyjne Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego czy wojewódzkie jednostki organizacyjne odpowiedzialne za opracowanie, wdrażanie i monitoring konkretnych programów rozwoju czy polityk. Jeśli będzie taka konieczność, wskazane także zostaną podmioty współpracujące, szczególnie w przypadkach dużej złożoności zakresu tematycznego programów i polityk.

W planie wykonawczym zostaną również określone kryteria wyboru poszczególnych przedsięwzięć realizujących kierunki działań strategicznych określonych w SRWD 2030, podmioty odpowiedzialne za koordynację realizacji wymienionych przedsięwzięć oraz sposób oceny stanu ich realizacji. Plan Wykonawczy SRWD 2030 będzie dostosowywany do zmieniających się uwarunkowań.

W oparciu o ustalenia planu wykonawczego Zarząd Województwa będzie uchwalał **wykaz zadań/przedsięwzięć strategicznych**, który będzie podstawą finansowania ze środków budżetu Województwa i ubiegania się o wsparcie ze środków zewnętrznych w tym w ramach Kontraktu Terytorialnego.

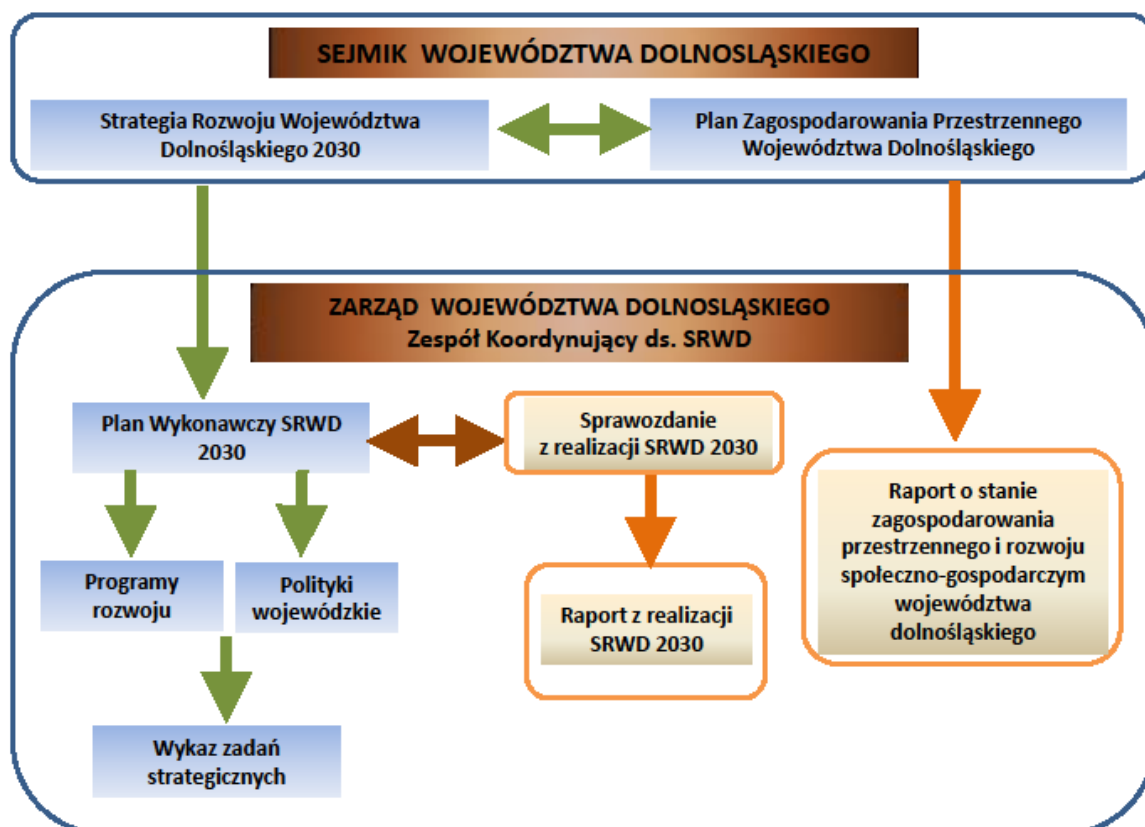
5.2. INSTYTUCJE WDRAŻAJĄCE

Głównym podmiotem odpowiedzialnym za proces wdrażania SRWD 2030 jest Zarząd Województwa Dolnośląskiego. Zadanie to będzie realizowane przez jednostkę pomocniczą Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego (UMWD), wojewódzkie jednostki organizacyjne oraz spółki prawa handlowego z udziałem samorządu województwa. W procesie wdrażania SRWD 2030, Zarząd Województwa Dolnośląskiego będzie również wspierany przez inne podmioty z wiodącą rolą Regionalnego Forum Terytorialnego jako głównego gremium opiniodawczo-doradczego i zarazem zaplecze eksperckie.

Zadaniem działającego w strukturze UMWD Komitetu Koordynującego ds. SRWD 2030 będzie formułowanie opinii i rekomendacji dotyczących procesu wdrażania, monitorowania i ewaluacji SRWD 2030.

Dla skutecznej realizacji zapisów SRWD 2030, Zarząd Województwa Dolnośląskiego będzie współpracował z pozostałymi podmiotami, które w sposób samodzielny i niezależny realizują działania mające istotny wpływ na rozwój regionu. Do tych podmiotów należą w szczególności lokalne jednostki samorządu terytorialnego, podmioty administracji rządowej (zarówno terenowej, jak i centralnej), uczelnie wyższe, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe.

SCHEMAT SYSTEMU WDRAŻANIA STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO 2030

6. Monitoring i ewaluacja SRWD

6.1. SYSTEM MONITORINGU I EWALUACJI

System monitoringu i ewaluacji powinien stanowić narzędzie zarządzania umożliwiające efektywne planowanie, alokację środków, okresową ocenę i dostosowanie podejmowanych działań zgodnie ze zmieniającymi się warunkami społeczno-gospodarczymi i zdiagnozowanymi potrzebami na podstawie zestandaryzowanej i powtarzalnej metodyki. Koncepcja systemu monitorowania i ewaluacji *Strategii rozwoju województwa dolnośląskiego 2030* zgodna jest z wnioskami i zaleceniami wynikającymi z dokumentów strategicznych i programowych szczebla krajowego oraz europejskiego. Do najbardziej istotnych dla monitoringu i ewaluacji zaleceń i wniosków w projektowanym systemie zaliczyć można:

- ukierunkowanie działań na rezultaty,
- oparcie polityki na dowodach,
- włączenie spójności terytorialnej do zakresu działań rozwojowych,
- nacisk na wieloszczeblowe i wielopodmiotowe zarządzanie sferą publiczną.

SYSTEM MONITORINGU STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO 2030

Zakres tematyczny monitoringu i ewaluacji realizacji SRWD 2030 określają cele strategiczne i priorytety (cele operacyjne). Monitorowanie rozwoju społeczno-gospodarczego województwa dolnośląskiego strategii będzie odbywać się na bieżąco, a raportowanie w cyklu trzyletnim. Monitoring realizacji celów strategicznych prowadzony będzie w oparciu o zestaw wskaźników.

Proces ewaluacji SRWD 2030 będzie natomiast realizowany poprzez następujące typy ewaluacji: ex ante, ex post oraz w uzasadnionych sytuacjach ewaluacji on-going.

- ewaluacja ex ante, zgodnie z zapisami ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, będzie badała założenia realizacji strategii, jej skuteczności i efektywności przed jej przyjęciem;
- ewaluacja ex post zostanie przeprowadzona po zakończeniu realizacji strategii;
- ewaluacje on-going oceniające skuteczność, efektywność oraz wpływ danej interwencji na osiągnięcie celów SRWD 2030 mogą zostać przeprowadzone w zależności od pojawiających się potrzeb informacyjnych, które nie mogą zostać zaspokojone poprzez bieżący monitoring strategii.

6.2. ZAŁOŻENIA INSTYTUCJONALNE

Głównym podmiotem odpowiedzialnym za prowadzenie procesu monitorowania realizacji *SRWD 2030* jest Zarząd Województwa Dolnośląskiego, który realizować będzie ww. zadanie poprzez jednostki podległe: Komitet Koordynujący ds. SRWD, Departamenty UMWD, Instytut Rozwoju Terytorialnego oraz właściwe jednostki i instytucje odpowiedzialne za wdrażanie Strategii oraz podmioty opiniodawczo-doradcze: Regionalne Forum Terytorialne. **Zarząd Województwa Dolnośląskiego**, będąc podmiotem odpowiedzialnym za wdrażanie *Strategii*, w celu uzyskania efektu synergii w procesie realizacji, będzie współpracował zarówno z zależnymi, jak i niezależnymi regionalnymi interesariuszami, mającymi wpływ na realizację polityki rozwoju województwa. **Komitet Koordynujący ds. SRWD** pełnić będzie nadzór merytoryczny, obejmujący konsultacje metodologii działań monitoringowych i ewaluacyjnych, będzie również odgrywać istotną rolę w monitorowaniu i ocenie realizowanych polityk i programów oraz zmianach w zakresie realizacji *Strategii*. **Regionalne Forum Terytorialne (RFT)**, koordynujące proces zarządzania strategicznego na poziomie całego województwa, stanowić będzie natomiast główne gremium opiniodawczo-doradcze oraz eksperckie dla Zarządu Województwa Dolnośląskiego. Głównym podmiotem odpowiedzialnym za monitorowanie i ewaluację zaktualizowanej *Strategii*, będzie **Instytut Rozwoju Terytorialnego (IRT)**, a podejmowane działania prowadziwać będzie wraz z siecią podmiotów współpracujących, w ramach której powinny zachodzić dwukierunkowe interakcje, obejmujące współpracę merytoryczną, raportowanie i sprawozdawczość oraz wymianę danych i informacji, konsultacje, analizy, zalecenia i rekomendacje.

6.3. INSTRUMENTY MONITORINGU SRWD

Podstawowymi instrumentami monitoringu, służącymi realizacji efektywnej sprawozdawczości służyć będą **raporty monitoringowe**: *Raport o stanie zagospodarowania przestrzennego i rozwoju społeczno-gospodarczym województwa dolnośląskiego* oraz *Raport z realizacji strategii rozwoju województwa dolnośląskiego 2030*. Będą one stanowić narzędzie wspomagające podejmowanie decyzji przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego w sprawach związanych z realizacją *Strategii* i pozwolą na dostosowanie podejmowanych działań do zdiagnozowanych potrzeb oraz zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych. Stanowiąc też będą podstawę do prac aktualizujących *Strategię*, w tym także przedłużających okres jej obowiązywania kolejne lata. Wdrożenie cyklicznego raportowania odpowiadać będzie na potrzeby głównych jego odbiorców, pełniąc funkcję analityczną, rekomendacyjną i informacyjno-promocyjną, a odpowiedzialność za raportowanie ponosić będą wszystkie podmioty zaangażowane w realizację *Strategii*.

- **Raport o stanie zagospodarowania przestrzennego i rozwoju społeczno-gospodarczym województwa dolnośląskiego** w syntetycznym ujęciu obejmować będzie charakterystykę stanu rozwoju społeczno-gospodarczego województwa na tle kraju i Europy. Wskaże on również główne tendencje w rozwoju poszczególnych dziedzin życia społeczno-gospodarczego i uwzględni podstawowe uwarunkowania przestrzenne. Zakres tematyczny obejmie między innymi procesy zachodzące w gospodarce narodowej na terenie województwa, z uwzględnieniem zjawisk istotnych z punktu widzenia rozwoju: procesów demograficznych, rynku pracy i gospodarki. Monitoring sytuacji społeczno-gospodarczej i zagospodarowania przestrzennego, oparty na statystyce, analizach i badaniach, umożliwi uchwycenie zachodzących zmian oraz ocenę szans i zagrożeń, pozwalających na wsparcie procesów decyzyjno-strategicznych.

Raport przygotowywany będzie w cyklu trzyletnim. Jednostką odpowiedzialną za przygotowanie raportu będzie Instytut Rozwoju Terytorialnego. Wśród jednostek współpracujących przy jego opracowaniu wymienić należy w szczególności Departamenty i Wydziały Urzędu Marszałkowskiego

Województwa Dolnośląskiego oraz podlegające mu jednostki. Dokument ten będzie powstawał w oparciu o dane pochodzące ze statystyki ogólnej (GUS, BDL) oraz informacji pozyskanych od podmiotów współpracujących.

- **Raport z realizacji Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030** stanowić będzie podstawowy element właściwego monitoringu i ewaluacji dokumentu *Strategii*. Raport ten, poprzez monitoring wybranych wskaźników, wskazywać będzie na stan realizacji *Strategii* oraz pozwoli na ocenę stopnia i dynamiki postępu w realizacji przyjętych celów. Raport ten zawierać będzie również pełen zestaw informacji na temat działań podejmowanych na terenie województwa dolnośląskiego zarówno przez samorząd województwa, jak i władze krajowe. Będzie mógł więc stanowić podstawę podejmowania działań korygujących, w tym usuwania ewentualnych nieprawidłowości w wydatkowaniu środków wojewódzkich i unijnych.

Raport opracowywany będzie w cyklu trzyletnim. Zostanie on opracowywany przez Instytut Rozwoju Terytorialnego na podstawie ogólnie dostępnych danych statystycznych oraz danych dostarczonych przez poszczególne Departamenty i Wydziały Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego oraz podlegające mu jednostki zaangażowane w realizację zapisów *Strategii*. *Raport z realizacji Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030* przedkładać będzie do zatwierdzenia Zarządowi Województwa Dolnośląskiego. Następnie zostanie przedłożony do zapoznania Sejmikowi Województwa Dolnośląskiego, Regionalnemu Forum Terytorialnemu oraz opinii publicznej.

Bieżący monitoring obejmować będzie rokroczne opracowanie **Sprawozdania z realizacji Strategii rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030**, zawierającego syntetyczną informację na temat realizacji celów strategicznych, podjętych działań i uzyskanych produktów.

6.4. MONITORING REALIZACJI

Dobór właściwych wskaźników, mierzalnych i dostępnych w statystyce publicznej lub w wewnętrznym systemie sprawozdawczości UMWD, umożliwiać będzie efektywne monitorowanie procesu wdrażania *SRWD 2030*. Zdefiniowane wskaźniki monitoringu odnoszące się do każdego celu strategicznego *SRWD 2030* mają charakter ilościowy odnosząc się do rezultatów realizacji. Ich uzupełnieniem będą informacje nt. bezpośrednich produktów powstałych podczas realizacji *Strategii*.

MACIERZ WSKAŹNIKÓW

Lp.	Cel strategiczny	Nazwa wskaźnika [jednostka]	Źródło	Tendencja 2010-2016	Wartość 2016	Oczekiwana tendencja
1.	EFEKTYWNE WYKORZYSTANIE GOSPODARCZEGO POTENCJAŁU REGIONU	Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca [zł]	GUS	▲	52 203 zł ²⁰¹⁵	▲
		Relacja skrajnych wartości (liczona jako iloraz maksymalnej i minimalnej wartości) PKB brutto na 1 mieszkańca [zł] w podregionach	GUS	▲	2,23	▼
		Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności	GUS	▲	1 244	▲
		Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności [szt.]	GUS	▼ 2015-2016	99	▲
		Nakłady na B+R w relacji do PKB oraz nakłady przedsiębiorstw na B+R w relacji do PKB	GUS	▲	0,74 ²⁰¹⁴ 0,43 ²⁰¹⁴	▲
		Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych na eksport w przychodach netto ze sprzedaży ogółem [%]	GUS	▲	8,70%	▲

Lp.	Cel strategiczny	Nazwa wskaźnika [jednostka]	Źródło	Tendencja 2010-2016	Wartość 2016	Oczekiwana tendencja
		Udział przedsiębiorstw przemysłowych/usługowych współpracujących w zakresie działalności innowacyjnej w % ogółu przedsiębiorstw [%]	GUS	▼ / ▼	6,8 ²⁰¹⁵ / 3,2 ²⁰¹⁵	▲ / ▲
2.	POPRAWA JAKOŚCI I DOSTĘPNOŚCI USŁUG PUBLICZNYCH	Budynki mieszkalne podłączone do kanalizacji w % ogółu budynków mieszkalnych [%]	GUS	▲	59,2	▲
		Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach [%]	GUS	▲	12,5	▲
		Liczba miejsc w placówkach stacjonarnej pomocy społecznej [szt.]	GUS	▲	8 223	-
		Liczba osób, którym decyzją przyznano świadczenia z pomocy społecznej na 10 tys. ludności [osoba]	GUS	▼	322,3	▼
		Odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym [%]	GUS	▲	81,9	▲
		Odsetek przedsiębiorstw sektora niefinansowego wykorzystujących Internet w kontaktach z administracją publiczną [%]	GUS	▲	93,8 ²⁰¹⁵	▲
		Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych	GUS	▼	3,8	▼
		Liczba uczestników imprez masowych ogółem (artystyczno-rozrywkowych, sportowych i interdyscyplinarnych) [tys. os.]	GUS	▲ 2015-2016	2 176,2	▲
3.	WZMOCNIENIE REGIONALNEGO KAPITAŁU LUDZKIEGO I SPOŁECZNEGO	Frekwencja w wyborach do organów jednostek samorządu terytorialnego [%]	GUS	-	44,67	▲
		Osoby w wieku 25-64 lata uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu [%]	GUS	▼	4,3	▲
		Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym [%]	GUS	▼	10,5	▼
		Liczba kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka na 10 tys. mieszkańców [os.]	STRATEG	▼	43,5	▼
		Zdawalność egzaminów maturalnych [%]	GUS	▼	77	▲
		Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców	GUS	▲	40,4	▲
		Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata wg BAEL [%]	GUS	▲	70	▲
4.	ODPOWIEDZIALNE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW I OCHRONA WALORÓW ŚRODOWISKA NATURALNEGO I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	Udział gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji w powierzchni ogółem [%]	GUS	▲	0,4	▼
		Udział energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych w produkcji energii elektrycznej ogółem [%]	GUS	▲	6,5	▲
		Emisja zanieczyszczeń gazowych w zakładach szczególnie uciążliwych SO ₂ / NO _x [kg na 1 mieszkańca]	GUS	▼	6,9 / 3,8	▼
		Udział odpadów komunalnych zebranych selektywnie w ilości odpadów komunalnych ogółem [%]	GUS	▲	21,3	▲
		Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem [%]	GUS	▲	18,6	▲
		Odpady wytworzone w ciągu roku (nagromadzone z wyłączeniem odpadów komunalnych) [tys. ton]	GUS	▲	35 579,0	▼
5.	WZMOCNIENIE PRZESTRZENNEJ SPÓJNOŚCI REGIONU	Długość dróg ekspresowych i autostrad na 10 tys. ludności [km]	GUS	▲	0,99	▲
		Udział mieszkańców w strefie dostępności do 30 minut od węzłów autostrad i dróg ekspresowych w ogólnej liczbie ludności [%]	IRT	▲	61	▲
		Liczba pasażerów odprawianych w transporcie kolejowym (Koleje Dolnośląskie, Przewozy Regionalne) [mln os.]	UMWD ⁶	▲	19,8	▲
		Ruch pasażerów w portach lotniczych - przyjazdy i wyjazdy [tys. os.]	GUS	▲	2 371,6	▲
		Liczba modułów tematycznych na Geoportalu Dolny Śląsk	UMWD	▲	28	▲
		Łączna liczba użytkowników Geoportalu Dolny Śląsk	UMWD	▲	349 267	▲
		Liczba użytkowników końcowych podłączonych do sieci DSS za pośrednictwem Operatorów Sieci Dostępowych świadczących usługi dla klientów końcowych z wykorzystaniem sieci DSS ⁷	DSSOPERATOR	▲	1 311 ^{05.07.2016}	▲

⁶ Urząd Transportu Kolejowego.

⁷ szacunkowe dane dotyczące liczby obsługiwanych użytkowników końcowych pozyskiwane na podstawie ankiet od Operatorów Sieci Dostępowych, zawarty w raporcie rocznym z działalności Operatora Infrastruktury firmy DSS Operator S.A.